xavier de maistre

călătorie în jurul camerei mele
leprosul din cetatea aosta

Omul vrea să fie
şi comandant de
armată şi preşedinte
de academie şi
adorat de femei
frumoase, iar atunci
când are toate
acestea, îi pare rău
după viaţa la ţară
şi după linişte şi
îl invidiază pe cioban
pentru stâna
pe care o are.

[in nuce]

Xavier de Maistre

Călătorie în jurul camerei mele
Leprosul din cetatea Aosta

Editura ALL
2011

Călătorie în jurul camerei mele; Leprosul din cetatea Aosta

Xavier de Maistre

Copyright © 2011 Editura ALL

Editura ALL:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – Bucureşti

Tel.: 021 402 26 00; Fax: 021 402 26 10

Departamentul distribuţie:

Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi la: comenzi@all.ro, www.all.ro

ISBN Print: 978- 973-571-974-6

ISBN ePub: 978-606-587-073-4

Redactor: Viorel Zaicu

Coperta: Alexandru Novac

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Colecţia *In nuce* adună fragmente „veşnic verzi” din cultura umanităţii, împletind discursuri din artă, literatură, ştiinţe sociale şi religie care constituie, dincolo de renumele auctorial şi de valoarea pentru fiecare domeniu în parte, pilde ale înţelepciunii tuturor vremurilor.

Scriitorul francez **Xavier de Maistre** (1763-1852) este fratele mai mic şi mai puţin celebru al gânditorului Joseph de Maistre. Ironist fin şi amator de filosofie, el îşi invită cititorul într-o *Călătorie în jurul camerei mele*, prilejuită de cele şase săptămâni de arest cu care a fost pedepsit pentru participarea la un duel. Umorul şi ingeniozitatea fac din acest text aparent banal o critică spumoasă şi fascinantă a viciilor umane şi sociale bogat şi expresiv ilustrate de contemporanii autorului şi ai cititorului deopotrivă. *Leprosul din Cetatea Aosta*, un text prea puţin semnificativ ca dimensiuni, constituie şi el una dintre cele mai mişcătoare incursiuni în arcanele condiţiei umane.

călătorie în jurul camerei mele

1794

CAPITOLUL I

Câtă glorie îţi aduce faptul de a deschide un drum nou şi de a-ţi face deodată apariţia în lumea savantă, cu o carte de descoperiri în mână, asemeni unei comete neaşteptate strălucind în univers!

Nu, nu-mi voi mai ţine cartea *in petto*; poftiţi, domnilor, luaţi şi citiţi! Am întreprins şi efectuat o călătorie de patruzeci şi două de zile în jurul camerei mele. Observaţiile interesante pe care le-am făcut şi plăcerea neîntreruptă pe care am simţit-o de-a lungul drumului trezeau în mine dorinţa de a o face publică; convingerea că ea ar putea fi de folos cuiva m-a ajutat să mă hotărăsc în acest sens. Sufletul mi-e încercat de o nespusă bucurie când mă gândesc la numărul uriaş de nefericiţi cărora le ofer, în felul acesta, un remediu sigur împotriva plictiselii şi o alinare a suferinţelor îndurate. Plăcerea pe care o simţi când călătoreşti în propria-ţi cameră este ferită de invidia oamenilor; ea nu ţine de avuţie.

Chiar se poate să fii atât de nenorocit, atât de părăsit, încât să nu ai nici măcar o cămăruţă în care să te retragi şi să te ascunzi de toată lumea? Aceasta este singura pregătire de care ai nevoie când vrei să faci o asemenea călătorie.

Sunt sigur că orice om cu minte la cap va adopta sistemul meu, indiferent ce caracter şi ce temperament are. Chiar dacă e zgârcit sau cheltuitor, bogat sau sărac, tânăr sau bătrân, născut într-o zonă toridă sau aproape de pol, orice om poate călători ca mine. Într-un cuvânt, din uriaşa familie a oamenilor care mişună pe suprafaţa pământului, nu e nici măcar unul – nici măcar unul (dintre cei care dispun de o cameră, bineînţeles) – care să nu aprobe, după ce a citit această carte, noul mod de a călători pe care l-am adus în lume.

CAPITOLUL II

Aş putea începe elogiul călătoriei mele prin a spune că nu m-a costat nimic; acest aspect merită toată atenţia. El este la mare cinste şi reprezintă chiar un prilej de bucurie pentru toţi cei care au o avere neînsemnată. Există o altă categorie de oameni care apreciază şi mai mult o asemenea călătorie, tocmai pentru faptul că ea nu costă nimic. Despre cine este vorba? Ei, chiar nu ştiţi despre cine? Este vorba de oamenii bogaţi. De altfel, nu este modul acesta de a călători de mare ajutor şi pentru cei bolnavi? Nu se vor mai teme nici de intemperii, nici de schimbările de anotimp. În ceea ce-i priveşte pe laşi, ei vor fi în felul acesta feriţi de hoţi; nu vor cădea nici în prăpastie, nici în vreo baltă. Mii de persoane care, mai înainte, fie că nu îndrăzneau, fie că nu puteau sau nici măcar nu visau să călătorească, se vor hotărî să pornească la drum numai văzând exemplul meu. Va şovăi chiar şi fiinţa cea mai indolentă să plece la drum cu mine pentru a avea parte de o plăcere care să nu o coste niciun efort şi niciun ban?

Aşadar, curaj! Plecăm! Urmaţi-mă, voi toţi cei pe care o lovitură în dragoste sau o neglijenţă în prietenie vă ţine în apartamentele voastre, departe de micimea şi perfidia oamenilor. Toţi nefericiţii, toţi bolnavii şi toţi plictisiţii universului să-mi urmeze! Toţi leneşii să se ridice *în masă*! Şi voi toţi cei care vă chinuiţi mintea făcând planuri de reformă sau de izolare din cauza vreunei infidelităţi, voi toţi cei care, într-un budoar fiind, vă retrageţi din lume pentru tot restul vieţii, amabili anahoreţi de-o seară, veniţi şi voi! Aveţi încredere în mine şi renunţaţi la gândurile negre! Pierdeţi un moment de plăcere, fără să câştigaţi vreunul de înţelepciune. Binevoiţi a mă însoţi în călătoria mea! Vom merge câte puţin în fiecare zi şi vom râde, pe drum, de toţi călătorii care s-au dus la Roma şi la Paris; niciun obstacol nu ne va

putea opri din mers, şi astfel, lăsându-ne cu voie bună pradă imaginaţiei, o vom urma oriunde va dori ea să ne ducă.

CAPITOLUL III

Sunt atâţia oameni curioşi pe lume!

Sunt convins că ei şi-ar dori să ştie de ce călătoria în jurul camerei mele a durat patruzeci şi două în loc de patruzeci şi trei de zile sau de alt interval de timp; dar cum să le spun acest lucru cititorilor, când nici eu nu ştiu de ce? Tot ce pot să spun este că, dacă lucrarea este prea lungă pentru gustul lor, nu a depins de mine ca să o fac mai scurtă: lăsând deoparte orice mândrie de călător, eu m-aş fi mulţumit şi cu un singur capitol. Ce-i drept, aveam tot confortul necesar în cameră, dar – vai! – nu puteam ieşi din ea după voia mea; cred că fără intervenţia anumitor persoane puternice cărora le păsa de soarta mea şi faţă de care recunoştinţa mi-e nestinsă, aş fi avut tot timpul să produc un caiet pe zi, dacă protectorii care mă făceau să călătoresc prin cameră ar fi fost dispuşi să mă sprijine în acest sens.

Cu toate acestea, cititorule înţelept, vezi cât de mult se înşelau aceşti oameni, şi înţelege, dacă poţi, raţionamentul pe care ţi-l voi expune.

Există un lucru mai firesc şi mai cinstit decât acela de a te lua la bătaie cu un om care te calcă pe picior din greşeală sau care lasă să-i scape vreo vorbă mai înţepătoare la durere – provocată de altfel de propria ta imprudenţă – sau care are ghinionul de a fi pe placul iubitei tale?

Te duci pe un câmp deschis şi, asemeni lui Nicole şi Burghezului Gentilom, încerci să contraataci cu o cvartă când celălalt parează cu terţă[1]. Şi, pentru ca răzbunarea să fie sigură şi totală, îi dai pieptul fără să te aperi, riscând astfel să fii ucis de către duşmanul tău tocmai pentru a te răzbuna mai bine pe el! Se vede bine că nimic nu este mai firesc, şi totuşi, se găsesc unii care să dezaprobe un astfel de obicei demn de laudă! Dar tot atât de

firesc este şi faptul că aceiaşi oameni care nu sunt de acord cu acest obicei şi care doresc ca el să fie privit drept o mare greşeală, l-ar trata încă şi mai rău pe acela care ar refuza să comită o astfel de eroare. Mulţi nefericiţi, luându-se după ei, şi-au pierdut reputaţia şi slujba, astfel încât atunci când ai nenorocul de a avea *o problemă*, ar fi mai bine să tragi la sorţi, ca să ştii dacă trebuie terminat după lege sau după obicei, şi cum legile şi obiceiurile sunt contradictorii, arbitrii ar putea să stabilească sentinţa jucând zaruri. Şi probabil că la o decizie de felul acesta trebuie să recurgi dacă vrei să explici de ce şi în ce fel călătoria mea a durat tocmai patruzeci şi două de zile.[2]

1 Terţa şi cvarta sunt două poziţii de apărare în arta duelului. (*N. tr*.)

2 Xavier de Maistre a fost condamnat la patruzeci şi două de zile de închisoare pentru vina de a se fi bătut în duel. (*N. tr.*)

CAPITOLUL IV

După măsurătorile părintelui Beccaria, camera mea este situată sub latitudinea de patruzeci şi cinci de grade. Ea este orientată dinspre răsărit spre apus şi are forma unui dreptunghi pe care, dacă mergi foarte aproape de perete, îl poţi parcurge în treizeci şi şase de paşi. Călătoria mea va avea însă mult mai mulţi paşi, pentru că voi tot traversa camera în lung şi în lat, sau pe diagonală, fără a urma vreo regulă sau vreo metodă. Voi merge chiar în zig-zag, şi voi urma toate liniile geometrice posibile, dacă este nevoie. Nu-mi plac oamenii care se cred stăpânii absoluţi ai paşilor şi ideilor lor, şi care spun: „Astăzi, voi face trei vizite, voi scrie patru scrisori, voi termina lucrarea pe care am început-o."

Sufletul meu se deschide larg spre idei, gusturi şi sentimente de tot felul; el primeşte cu atâta sete tot ce i se dă!... Şi de ce ar refuza el bucuriile care sunt şi aşa foarte rare pe drumul greu al vieţii? Ele sunt atât de rare, atât de îndepărtate unele de altele, că trebuie să fii nebun să nu te opreşti, să nu te abaţi din drum pentru a le culege pe cele care-ţi sunt la îndemână. Nici nu există bucurie mai ademenitoare, după mine, decât aceea de a-ţi urma gândurile la întâmplare, fără a te ţine de un drum precis. Tot astfel, când călătoresc prin camera mea rar merg în linie dreaptă; mă duc de la masă spre un tablou agăţat într-un colţ, de acolo o iau oblic pentru a ajunge la uşă, dar deşi în momentul în care plec intenţia mea este de a urma acest traseu, dacă îmi iese în cale un fotoliu nu fac mutre, ci mă adaptez de îndată situaţiei. Fotoliul este o mobilă minunată! El îi este deosebit de folositor unui om înclinat spre meditaţie. În serile lungi de iarnă este plăcut uneori, dar întotdeauna înţelept, să te aşezi bine într-un fotoliu, departe de zgomotele mulţimii. Un foc bun, câteva cărţi, nişte pene de scris: numai soluţii împotriva plictiselii. Şi ce plăcere încă şi mai mare este aceea de a

uita de cărţi şi de pene, pentru a aţâţa focul, lăsându-te pradă unei duioase visări, meşterind câteva versuri cu care să-ţi înveseleşti prietenii! Orele alunecă atunci pe deasupra ta şi cad, tăcut, în veşnicie, fără a te face să simţi trecerea lor tristă.

CAPITOLUL V

După fotoliu, dacă mergi spre nord, dai peste pat, care este aşezat la capătul camerei şi care oferă priveliştea cea mai plăcută. Este aşezat în chipul cel mai fericit cu putinţă; primele raze ale soarelui vin să se joace în perdelele mele. Le văd, în zilele frumoase de vară, cum înaintează de-a lungul zidului alb, pe măsură ce soarele se ridică: ulmii din faţa ferestrei le împart în mii de feluri şi le leagănă pe patul meu roz cu alb, reflectând în toate părţile o nuanţă încântătoare. Aud ciripitul zgomotos al rândunelelor care au pus stăpânire pe acoperişul casei şi al celorlalte păsări care au cuib în ulmi: în asemenea clipe, mii de idei amuzante îmi trec prin minte şi în întregul univers nimeni nu se trezeşte ca mine, cu atâta plăcere şi cu atâta pace.

Mărturisesc că-mi place să mă bucur de acest moment minunat şi că prelungesc întotdeauna plăcerea pe care o resimt când meditez în căldura dulce a patului meu. Există vreun teatru care să se preteze mai bine imaginaţiei, care să trezească idei mai gingaşe decât mobila aceasta în care adesea uit cu totul de mine? Cititorule modest, nu te speria; n-aş putea vorbi chiar de fericirea unui îndrăgostit care îşi strânge pentru prima oară în braţe cinstita soţie? E o plăcere inefabilă, pe care soarta mea cea rea nu mă va lăsa niciodată să o gust. Nu tot într-un pat se întâmplă ca mama, beată de fericire că a născut un copil, să ajungă să uite de durerile facerii? Patul este locul în care plăcerile fantastice, fructe ale imaginaţiei şi ale speranţei, vin să ne mişte. De fapt, în mobila aceasta minunată uităm, timp de aproape jumătate din viaţă, necazurile din cealaltă jumătate. Dar ce mulţime de gânduri plăcute şi triste dau buzna deodată în creierul meu? Uimitor amestec de situaţii îngrozitoare şi minunate.

Un pat asistă la naşterea noastră, dar şi la moartea noastră: el este teatrul schimbător în care specia umană îşi joacă rând pe rând dramele interesante, farsele amuzante şi tragediile înfricoşătoare. Patul e un leagăn împodobit cu flori; este tronul iubirii; e un mormânt.

CAPITOLUL VI

Acest capitol se adresează, în mod absolut, metafizicienilor. El va arunca o lumină importantă asupra naturii umane. El este prisma prin care vom analiza şi descompune facultăţile omului, separând puterea animală de razele pure ale inteligenţei.

Mi-ar fi imposibil să explic de ce şi în ce fel mi-am ars degetele în momentul primilor paşi ai acestei călătorii, dacă nu aş expune mai întâi cititorului, în cele mai mici detalii, sistemul meu despre *suflet şi animal*. Această descoperire metafizică îmi influenţează de altfel atât de mult ideile şi acţiunile, încât ar fi foarte greu ca această carte să fie înţeleasă dacă nu aş oferi încă de la început cheia înţelegerii ei.

După mai multe observaţii am ajuns la concluzia că omul este alcătuit dintr-un suflet şi dintr-un animal. Cele două fiinţe sunt absolut distincte, dar atât de prinse una în cealaltă sau una peste cealaltă, că pentru a le putea distinge trebuie neapărat ca sufletul să aibă o anumită superioritate asupra animalului.

Am aflat de la un bătrân profesor (e o amintire foarte veche care îmi vine acum în minte), că Platon numea materia *celălalt*. Este un lucru cât se poate de bun, dar eu aş dori mai degrabă să dau acest nume animalului care este legat de sufletul nostru. Într-adevăr, această substanţă este *celălalt*, şi ea este cea care ne necăjeşte într-un chip atât de ciudat. În mare, ne dăm bine seama că omul este dublu, dar se spune că acest lucru se datorează faptului că el este alcătuit din suflet şi corp. Învinuim corpul de nu ştiu câte lucruri, în mod cu totul neîndreptăţit, desigur, căci corpul este tot atât de incapabil să simtă pe cât de incapabil este să gândească. Dacă este cineva de acuzat, acela este animalul, această fiinţă sensibilă, cu totul diferită de

suflet, adevărat individ care are existenţa lui aparte, gusturile, înclinaţiile, voinţa lui, şi care nu se ridică deasupra celorlalte animale decât prin faptul că este mai bine crescut şi dotat cu organe mai perfecte.

Doamnelor şi domnilor, mândriţi-vă cât doriţi cu inteligenţa voastră, dar feriţi-vă cât puteţi de *celălalt*, mai ales atunci când sunteţi împreună!

Am făcut nu ştiu câte experienţe referitoare la relaţia dintre aceste două creaturi eterogene. De exemplu, am văzut în mod clar că sufletul se poate impune asupra animalului şi că, printr-o supărătoare reacţie, acesta din urmă obligă adesea sufletul să acţioneze împotriva voinţei lui. În mod normal, unul reprezintă puterea legislativă şi celălalt puterea executivă, dar aceste puteri se contrazic adesea. Marele talent al unui geniu constă în a şti cum să-şi educe animalul astfel încât el să se poată descurca singur, în vreme ce sufletul, eliberat de acolitul lui, se poate ridica până la cer.

Dar se cuvine să lămurim acest lucru printr-un exemplu.

Când citiţi o carte, stimate domn, şi când deodată vă trece prin cap o idee mai plăcută, sufletul dumneavoastră se va lega de ea şi va uita imediat de carte, în timp ce ochii dumneavoastră urmăresc în continuare cuvintele şi rândurile. Terminaţi pagina fără să o fi înţeles şi fără să vă amintiţi de ce aţi citit. Acest lucru se explică prin aceea că sufletul dumneavoastră, după ce i-a poruncit tovarăşului său să-i citească, nu l-a prevenit că o să lipsească o vreme, astfel încât *celălalt* continua lectura pe care sufletul nu o mai asculta demult.

CAPITOLUL VII

Nu vi se pare destul de clar? Atunci iată un alt exemplu.

Vara trecută, am plecat într-o zi spre curte. Pictasem toată dimineaţa şi sufletul meu prefera să mediteze asupra picturii, aşa că i-a lăsat animalului grija de a mă transporta la palatul regelui.

Ce artă sublimă este pictura! gândea sufletul meu. Fericit este omul care a fost atins de spectacolul naturii, cel care nu este obligat să facă tablouri pentru a avea din ce trăi, cel care nu pictează decât din pasiune, dar care, izbit de nobleţea unei fizionomii frumoase şi de jocurile admirabile pe care le face lumina atunci când se topeşte în mii de nuanţe pe chipul unui om, încearcă să se apropie în operele sale de efectele sublime ale naturii! Fericit şi pictorul care, mânat de dragostea de peisaj, se plimbă singur şi ştie să exprime pe pânză sentimentul de tristeţe pe care i-l inspiră o pădure întunecată sau un câmp pustiu! Producţiile lui imită şi reproduc natura. El creează mări noi şi negre peşteri neştiute de soare; la porunca lui pâlcuri verzi de pădure ies din neant şi azurul cerului se reflectă în tablouri; el stăpâneşte arta de a stârni vântul şi de a face furtunile să vuiască. Alteori oferă priveliştile încântătoare ale Siciliei antice unui ochi de spectator fermecat: vezi nimfe disperate fugind prin stufăriş să scape de urmărirea vreunui satir, temple cu o arhitectură măreaţă îşi ridică fruntea deasupra pădurii sacre care le înconjoară – imaginaţia se pierde pe drumurile tăcute ale acestui tărâm ideal; depărtările albăstrii se confundă cu cerul şi întregul peisaj, repetându-se în apele unui fluviu liniştit, formează un spectacol pe care nicio limbă nu-l poate descrie. În timp ce sufletul meu făcea asemenea reflecţii, *celălalt* îşi vedea de drum şi Dumnezeu ştie unde se ducea! În loc să meargă la curte, aşa cum primise ordin, se abătuse atât de tare la stânga,

încât în clipa în care sufletul l-a ajuns din urmă, el era la uşa doamnei de Hautcastel, la o jumătate de milă distanţă de palatul regal.

Îl las pe cititor să îşi imagineze ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi intrat singur în casa unei doamne atât de frumoase.

CAPITOLUL VIII

Cu toate că este util şi plăcut să ai un suflet desprins de materie, atât de bine desprins încât să-l poţi pune să călătorească singur când crezi de cuviinţă, această facultate prezintă totuşi anumite dezavantaje. De exemplu, ei îi datorez arsura despre care am vorbit în capitolele precedente. De obicei îi încredinţez animalului grija de a se ocupa de pregătirea micului dejun; el este cel care îmi prăjeşte pâinea şi mi-o taie felii. El face foarte bine cafeaua şi chiar o bea, deseori, fără ca sufletul meu să aibă vreun amestec, în afară de cazul în care acesta din urmă se distrează văzându-l cum face treabă, dar acest lucru se întâmplă rar şi este foarte greu de făcut, căci este mai uşor să te gândeşti la altceva atunci când faci o operaţiune mecanică. Este însă foarte greu să te priveşti acţionând, ca să zic aşa, sau, ca să dau o explicaţie conformă sistemului meu, să-ţi foloseşti sufletul pentru a vedea cum funcţionează animalul şi pentru a-l privi cum face treabă, fără a participa la ea. Iată cea mai uimitoare ispravă metafizică pe care o poate face un om.

Îmi pusesem cleştişorii pe jar pentru a-mi prăji pâinea şi, câteva momente mai târziu, în timp ce sufletul meu călătorea, iată că o buturugă în flăcări se rostogoleşte pe vatră: bietul meu animal a întins mâna spre cleşti şi eu mi-am ars degetele.

CAPITOLUL IX

Sper că mi-am dezvoltat suficient ideile în capitolele precedente pentru a-i da de gândit cititorului şi a-l face să fie capabil, pe această cale strălucită, de anumite descoperiri; dacă va reuşi într-o bună zi să-şi facă sufletul să călătorească singur, atunci are de ce să fie mulţumit de sine; plăcerile pe care i le procură această facultate vor putea să echilibreze *quiproquo*-urile care ar putea decurge din ea. Există vreo plăcere mai elogioasă ca aceea de a-ţi extinde existenţa, de a ocupa în acelaşi timp şi cerul şi pământul, de a-ţi dubla, ca să zic aşa, fiinţa însăşi? Nu este dorinţa eternă şi mereu neîmplinită a omului aceea de a-şi spori puterea şi facultăţile, de a voi să fie acolo unde nu este, de a-şi aminti trecutul şi de a trăi în viitor? Omul vrea să fie şi comandant de armată şi preşedinte de academie şi adorat de femei frumoase, iar atunci când are toate acestea, îi pare rău după viaţa la ţară şi după linişte şi îl invidiază pe cioban pentru stâna pe care o are. Proiectele şi speranţele lui se năruiesc mereu în faţa nenorocirilor de tot felul care caracterizează firea omenească. Nu-şi poate afla fericirea. Dacă ar călători cu mine preţ de un sfert de ceas, şi-ar găsi drumul spre ea.

Ei! De ce nu-i lasă el *celuilalt* toate aceste griji mizerabile, toată ambiţia aceasta care îl preocupă? Vino, sărman nefericit! Fă un efort şi scapă din închisoarea asta, şi atunci, din înaltul cerului în care te voi duce, din mijlocul orbitelor cereşti şi al empireului, uită-te la animalul tău aruncat în lume, cum aleargă singur după avere şi glorie; uită-te cu câtă gravitate păşeşte printre oameni: mulţimea se dă la o parte cu respect din calea lui şi, crede-mă, nimeni nu îşi va da seama că este singur; mulţimii de oameni în mijlocul căreia se plimbă nici nu-i pasă dacă el are suflet sau nu, dacă gândeşte sau nu. Mii de femei sentimentale îl vor iubi la nebunie, fără să-şi dea seama; el poate chiar să se ridice, fără niciun ajutor din partea

sufletului, până la cel mai înalt rang şi să aibă cea mai mare avere. În sfârşit, nu m-ar mira deloc dacă la revenirea noastră din empireu, sufletul tău, întorcându-se în lăcaşul lui, se va trezi în animalul unui domn de seamă.

CAPITOLUL X

Să nu credeţi cumva că, în loc să mă ţin de cuvânt şi să va descriu călătoria în jurul camerei mele, bat câmpii ca să o scot la capăt. V-aţi înşela foarte tare făcând acest lucru, căci călătoria mea continuă de-adevăratelea, dar în timp ce, în capitolele precedente, sufletul meu, întors spre sine, parcurgea sinuoasele ocoluri ale metafizicii, eu stăteam în fotoliu şi mă lăsasem pe spate atât de tare încât picioarele din faţă ale acestuia se ridicaseră la două degete de pământ; astfel, tot legănându-mă la stânga şi la dreapta şi câştigând teren, ajunsesem, pe nesimţite, aproape de zid. Aşa călătoresc eu atunci când nu sunt grăbit. Ajuns acolo, mâna a apucat în mod maşinal portretul doamnei de Hautcastel, iar *celălalt* se distra ştergând praful care acoperea tabloul. Această ocupaţie îi oferea o plăcere liniştitoare, şi această plăcere se făcea simţită în sufletul meu, deşi el rătăcea prin câmpiile vaste ale cerului, căci este bine să observăm că atunci când spiritul călătoreşte prin spaţiu el păstrează, totuşi, prin nu ştiu ce secret, legătura cu simţurile, astfel încât, fără a fi deranjat de la ocupaţiile lui, poate să participe la gingaşele plăceri ale *celuilalt*. Dar dacă se întâmplă ca această plăcere să atingă un anumit grad, sau dacă sufletul este şocat de vreun spectacol neaşteptat, atunci el revine la locul lui cu viteza fulgerului.

Tocmai asta mi s-a întâmplat când curăţam portretul.

Pe măsură ce cârpa ştergea praful şi scotea la iveală buclele blonde şi ghirlanda de trandafiri cu care erau încununate, sufletul meu, de lângă soarele lângă care ajunsese, a simţit un fior uşor de plăcere şi s-a împărtăşit, prin simpatie, din plăcerea inimii. Această plăcere a devenit mai puţin confuză şi foarte arzătoare în clipa în care, dintr-odată, cârpa a dezvelit fruntea strălucitoare a acestei încântătoare fizionomii. Sufletul meu a fost pe

punctul de a părăsi cerurile pentru a veni să se bucure de un asemenea spectacol. Chiar dacă s-ar fi aflat pe Câmpiile Elizee, chiar dacă ar fi asistat la un concert de heruvimi, tot n-ar mai fi rămas acolo vreo frântură de secundă, când tovarăşul său, dorind să-şi facă treaba cât mai bine, a apucat buretele ud care i se întinsese şi l-a trecut deodată peste sprâncene şi peste ochi. Peste nas, peste obraji, peste gura aceasta; o, Dumnezeule! cum îmi bate inima: pe bărbie, pe sâni – a durat doar o clipă! Tot chipul părea să renască şi să iasă din neant. Sufletul mi s-a prăbuşit din cer aidoma unei stele căzătoare; l-a regăsit pe *celălalt* într-o stare de extaz răpitor şi a reuşit să sporească acest extaz, împărtăşindu-l. O asemenea situaţie neobişnuită şi neprevăzută a făcut ca timpul şi spaţiul să dispară pentru mine. Pentru o clipă m-am aflat în trecut şi am întinerit, împotriva legilor firii. Da, iată această femeie adorată, este chiar ea: o văd zâmbind; va deschide gura pentru a-mi spune că mă iubeşte. Ce privire! Vino să te strâng la piept, sufletul vieţii mele, cea de-a doua existenţă a mea! Vino să-mi împărtăşeşti beţia şi fericirea! Această clipă a fost scurtă, dar minunată; mintea rece a repus în curând stăpânire pe împărăţia ei şi, cât ai clipi, am îmbătrânit cu un an. Inima mi s-a răcit, s-a făcut de gheaţă, şi m-am trezit din nou în mulţimea de indiferenţi care fac umbră pământului.

CAPITOLUL XI

Nu trebuie să anticipez evenimentele; dorinţa de a-i comunica mai repede cititorului sistemul meu despre suflet şi animal m-a făcut să abandonez descrierea patului mai devreme decât ar fi trebuit; când o voi fi terminat, îmi voi relua călătoria din punctul în care am întrerupt-o în capitolul precedent. Vă rog numai să vă reamintiţi că am lăsat *jumătatea-mi* lângă zid, la patru paşi de birou, cu portretul doamnei de Hautcastel în mână. Vorbind de pat, am uitat să-i sfătuiesc, pe toţi cei care pot, să-şi ia un pat cu roz şi cu alb. Este sigur că aceste culori au o influenţă asupra noastră, înveselindu-ne sau întristându-ne, în funcţie de nuanţele lor. Rozul şi albul sunt două culori consacrate plăcerii şi fericirii. Dându-le trandafirului, natura i-a conferit acestuia coroana împărăţiei zeiţei Flora! Iar atunci când cerul vrea să anunţe lumii o zi frumoasă, tot cu această nuanţă încântătoare îşi colorează norii, la răsăritul soarelui.

Urcam într-o zi, cu greu, de-a lungul unei cărări abrupte. Drăguţa Rosalie era în faţă; agilitatea îi dădea aripi – nu puteam ţine pasul cu ea. Deodată, ajunsă în vârful acelei culmi, s-a întors spre noi ca să-şi tragă sufletul şi a zâmbit văzând cât de greu ne mişcam. Poate că niciodată culorile al căror elogiu îl fac nu au cunoscut un asemenea triumf. Obrajii în flăcări, buzele de coral, dinţii strălucitori, gâtul de alabastru, toate pe un fond de verdeaţă, ne-au lovit tuturor privirea. A trebuit să ne oprim pentru a o contempla: nu mai spun nimic de ochii albaştri, nici de privirea pe care ne-a aruncat-o, căci m-aş abate de la subiect, la care oricum nici nu mă gândesc prea mult, ci numai cât îmi este cu putinţă. Îmi este de ajuns că am putut să dau cel mai frumos exemplu imaginabil de superioritate a acestor două culori asupra tuturor celorlalte şi de influenţă a acestora asupra fericirii oamenilor.

Astăzi nu voi merge mai departe de atât. Ce alt subiect aş putea trata aşa încât să nu fie insipid? Ce idee nu pare ştearsă în comparaţie cu aceasta? Nu ştiu nici măcar când mă voi putea apuca din nou de lucru. Dacă merg mai departe şi dacă cititorul vrea să vadă sfârşitul, să se adreseze atunci îngerului care împarte gânduri şi să îl roage să nu mai amestece imaginea acestei culmi cu grămada de gânduri dezlânate pe care mi-o aruncă în clipa aceasta.

Fără această precauţie, s-a zis cu călătoria mea.

CAPITOLUL XII

. . . . . .
. . . . . culmea. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

CAPITOLUL XIII

Eforturile sunt zadarnice; trebuie să o amân pentru altădată şi să rămân aici în pofida voinţei mele; este o haltă militară.

CAPITOLUL XIV

Am spus că îmi plăcea în mod deosebit să meditez stând în căldura dulce a patului şi că agreabila lui culoare contribuie simţitor la plăcerea pe care o aflu.

Pentru a-mi procura această plăcere, slujitorul meu a primit poruncă să intre în cameră cu o jumătate de oră înainte de momentul în care am hotărât să mă scol. Îl aud mergând uşor şi mişcând cu grijă lucrurile prin încăpere. Acest zgomot îmi dă sentimentul plăcut de a mă simţi moţăind: plăcere delicată şi necunoscută de cei mai mulţi oameni.

Eşti destul de treaz ca să îţi dai seama că nu eşti tocmai treaz, şi ca să socoteşti în chip confuz că ora treburilor şi a problemelor este încă în clepsidra timpului. Fără să-şi dea seama, omul meu face tot mai mult zgomot; îi este atât de greu să se stăpânească; de altfel, ora fatală se apropie. Se uită la ceasul meu şi îi mişcă brelocurile pentru a-mi da de ştire, dar mă prefac că nu îl aud; şi, pentru a prelungi şi mai mult această oră încântătoare, îi fac bietului om toate şicanele cu putinţă. Am o sută de porunci preliminare să-i dau, numai ca să câştig timp. El ştie foarte bine că aceste porunci, pe care i le dau pe un ton cam morocănos, nu sunt decât nişte pretexte ca să mai stau în pat fără a da impresia că eu vreau să mai stau. Slujitorul nu lasă să se vadă că şi-ar da seama de acest lucru, şi îi sunt întru totul recunoscător pentru asta.

În fine, în momentul în care mi-am epuizat toate resursele, se îndreaptă spre mijlocul camerei şi se postează acolo, cu braţele încrucişate, absolut încremenit.

Veţi spune că nici nu există vreo modalitate mai inteligentă şi mai discretă decât aceasta pentru a manifesta un dezacord cu gândirea mea, de aceea nici nu rezist vreodată la o asemenea invitaţie tacită: întind şi eu braţele, ca să îi arăt că am înţeles, şi iată-mă ridicat pe pat.

Dacă cititorul reflectează la purtarea slujitorului, ar putea să ajungă la convingerea că în anumite împrejurări delicate, ca aceasta, simplitatea şi bunul-simţ valorează infinit mai mult decât mintea cea mai ascuţită. Îndrăznesc să îl asigur de faptul că nici cel mai bine ticluit discurs asupra inconvenientelor lenei nu m-ar putea face să mă scol aşa de prompt din pat cum reuşeşte reproşul mut al domnului Joanetti.

Este cu adevărat un om de toată ispravă acest domn Joanetti şi, totodată, omul cel mai potrivit pentru un călător ca mine. Este obişnuit cu călătoriile frecvente pe care le face sufletul meu şi nu râde niciodată de ciudăţeniile *celuilalt*; uneori, când e singur, chiar îi spune ce să facă, astfel încât s-ar putea considera că animalul este condus de două suflete. De exemplu, când animalul se îmbracă, domnul Joanetti mă avertizează printr-un semn că acesta este pe punctul de a-şi pune ciorapii pe dos sau că îşi pune haina înainte de a-şi pune vesta. Sufletul meu s-a distrat deseori văzându-l pe bietul Joanetti alergând după nebun pe străzile cetăţii, ca să-i spună că şi-a uitat pălăria – sau, altădată, batista.

Într-o bună zi (să v-o spun şi pe aceasta?), dacă nu ar fi fost acest slujitor credincios care să-l prindă din urmă la capătul scărilor, zăpăcitul s-ar fi dus la curte fără sabie, băţos ca un maestru de ceremonii care-şi poartă augusta baghetă.

CAPITOLUL XV

„Uite, Joanetti”, îi spun, „agaţă portretul la locul lui!” Mă ajutase să îl curăţ şi, aşa cum nu bănuia nimic despre ceea ce se întâmplă pe lună, nu bănuia nici ceea ce a produs capitolul portretului. El era cel care îmi dăduse din proprie iniţiativă buretele ud şi care, prin acest demers, aparent nesemnificativ, făcuse ca, într-o clipă, sufletul meu să călătorească preţ de sute de milioane de leghe. În loc să îl pună la locul lui, îl ţinea ca să îl şteargă la rându-i. O anumită dificultate, o problemă de rezolvat îi dădea o expresie de curiozitate pe care am remarcat-o. „Ia să vedem”, îi spun, „cu ce te supără portretul? „O, cu nimic, domnule.” „Atunci?” L-a aşezat în poziţie verticală pe unul dintre suporturile de pe birou şi apoi, după ce s-a depărtat cu câţiva paşi: „Aş dori”, spune el, „să îmi explice domnul de ce mă priveşte portretul acesta întotdeauna, indiferent unde mă aflu în cameră. Dimineaţa, când fac patul, figura se întoarce spre mine, iar dacă mă duc la fereastră ea tot se uită la mine şi mă urmăreşte cu privirea în timp ce merg.” „Aşa, Joanetti”, îi spun, „tu crezi că dacă această cameră ar fi plină de oameni, frumoasa doamnă s-ar uita în toate părţile şi la toţi oamenii?” „A, da, domnule.” „Le-ar zâmbi tuturor celor vare vin şi pleacă, la fel cum îmi zâmbeşte mie?” Joanetti nu mi-a răspuns.

M-am aşezat în fotoliu şi, plecându-mi capul, m-am lăsat pradă unor gânduri dintre cele mai serioase. Ce străfulgerare! Biet îndrăgostit! În timp ce tu te topeşti de durere departe de iubita ta, care probabil te-a şi înlocuit, în timp ce tu, plin de dorinţă, îi ţintuieşti cu privirea portretul şi îţi închipui (cel puţin în pictură) că eşti singurul la care se uită, perfida efigie, la fel de infidelă ca şi originalul, îşi pune ochii pe tot ce o înconjoară şi le zâmbeşte tututror.

Iată o asemănare morală între anumite portrete şi modelele lor, pe care niciun filosof, niciun pictor, niciun observator nu a remarcat-o până acum.

Merg din descoperire în descoperire.

CAPITOLUL XVI

Joanetti rămăsese în aceeaşi poziţie, aşteptând explicaţia pe care mi-o ceruse. Mi-am scos capul din cutele *hainei de călătorie* în care mă cufundasem pentru a medita în largul meu şi pentru a-mi reveni de pe urma reflecţiilor pline de tristeţe pe care tocmai le făcusem. „Vezi tu, Joanetti”, i-am spus după un moment de tăcere, întorcându-mi fotoliul către el, „cum pleacă razele de lumină din fiecare punct al acestei suprafeţe plane pe care o constituie tabloul...?” Auzind această explicaţie, Joanetti a făcut nişte ochi atât de mari încât puteai să le vezi pupila întreagă; mai ţinea şi gura căscată, or, aceste două mişcări ale chipului omenesc indică, în concepţia vestitului Le Brun, punctul culminant al uimirii. Fără îndoială, animalul meu era acela care se aventurase într-o asemenea disertaţie; de altfel, sufletul meu ştia foarte bine că Joanetti ignora cu desăvârşire ce este aceea o suprafaţă plană şi încă şi mai mult ce sunt razele de lumină: impresionanta căscătură a pleoapelor lui m-a făcut să mă întorc în mine – mi-am băgat capul în gulerul hainei de călătorie şi l-am îndesat atât de tare că aproape am reuşit să îl ascund cu totul.

Am luat hotărârea de a poposi pentru a lua masa: dimineaţa era înaintată, aşa că încă un pas prin cameră m-ar fi dus în faţa mesei de seară. M-am lăsat să alunec până pe marginea fotoliului şi, punându-mi picioarele pe şemineu, am aşteptat cu răbdare să mi se servească masa. Poziţia aceasta este un deliciu; ar fi, cred, foarte greu să găseşti, pentru opririle inevitabile care intervin într-o lungă călătorie, o altă poziţie care să reunească atâtea avantaje şi care să fie la fel de confortabilă.

Rosine, căţeaua mea credincioasă, nu pierde niciodată ocazia să vină să mă tragă de poalele hainei pentru drum, ca să o iau în braţe. Găseşte astfel

un pat gata pregătit şi foarte comod, în vârful unghiului pe care îl formează cele două părţi ale corpului meu; consoana V ilustrează perfect poziţia pe care o am. Dacă nu o ridic cât de repede şi-ar dori, Rosine sare pe mine. Mă trezesc adesea cu ea în braţe, fără să-mi dau seama cum a ajuns acolo. Mâinile mele se aşază singure în poziţia cea mai avantajoasă pentru confortul ei, fie dintr-o simpatie între animalul ei şi al meu, fie pentru că hazardul a hotărât astfel. Dar eu nici nu cred în hazard, în acest sistem trist, în cuvântul acesta care nu înseamnă nimic. Aş crede mai degrabă în magnetism; aş crede mai degrabă în martinism. Nu, n-aş crede niciodată în aşa ceva.

Raporturile dintre aceste două animale stau astfel: când îmi pun picioarele pe şemineu din pur amuzament, când ora mesei este încă departe, iar eu nici nu mă gândesc să fac o *haltă*, Rosine, atentă la această mişcare, îşi trădează dând uşor din coadă plăcerea pe care o simte; discreţia este cea care o ţine locului, iar *celălalt*, dându-şi seama de acest lucru, îi este recunoscător: chiar dacă sunt incapabile să mediteze asupra cauzei, se stabileşte totuşi între ele un dialog mut, un raport senzorial foarte plăcut care nu poate fi atribuit în niciun caz hazardului.

CAPITOLUL XVII

Să nu mi se reproşeze că sunt prolix în privinţa detaliilor; doar acesta este felul de a fi al călătorilor. Când cineva urcă pe Mont-Blanc, când se vizitează deschiderea largă a mormântului lui Empedocle[3], nimeni nu pierde ocazia să descrie cu lux de amănunte împrejurările cele mai neînsemnate, numărul de persoane, de catâri, calitatea proviziilor, apetitul excelent al călătorilor; totul, până şi un pas greşit al calului este notat cu grijă în jurnal, cu scopul instruirii universului sedentar. Pornind de la acest principiu, am luat şi eu hotărârea de a vorbi de draga mea Rosine, acest animal amabil pe care îl iubesc cu toată afecţiunea, consacrându-i astfel un capitol întreg.

De şase ani de când trăim împreună, relaţiile noastre nu s-au răcit nicio clipă, sau, dacă au existat între noi câteva mici altercaţii, mărturisesc sincer că au fost din vina mea şi că Rosine a fost mereu cea care a făcut primul pas spre reconciliere.

Seara, de câte ori este certată, se retrage cu tristeţe şi fără să facă vreun zgomot; a doua zi, de îndată ce se face lumină, ea e lângă patul meu, într-o poziţie respectuoasă, şi la cea mai mică mişcare a stăpânului, la cel mai mic semn de trezire, îşi face simţită prezenţa bătând repede cu coada în măsuţa de noapte.

Şi de ce nu i-aş oferi toată afecţiunea mea acestei fiinţe tandre, care nu a încetat niciodată să mă iubească de când suntem împreună? Memoria nu-mi ajunge pentru a enumera persoanele care au manifestat un interes faţă de mine şi care m-au uitat. Am avut câţiva prieteni, câteva iubite, o mulţime de

relaţii, încă şi mai multe cunoştinţe; iar acum nu mai însemn nimic pentru toţi aceşti oameni, care mi-au uitat până şi numele.

Câte proteste, câte servicii oferite! Puteam conta pe averea lor, pe prietenia lor eternă şi totală!

Draga mea Rosine, care nu mi-a oferit niciodată serviciile ei, îmi face cel mai mare serviciu pe care i-l poţi face unui om: ea mă iubea pe vremuri şi astăzi încă mă mai iubeşte. La rândul meu, nu mi-e deloc teamă să spun că o iubesc cu acelaşi sentiment cu care îmi iubesc prietenii.

Puteţi spune ce doriţi despre lucrul acesta. Nu îmi pasă.

3 Legenda spune că filosoful grec Empedocle s-ar fi sinucis aruncându-se în vulcanul Etna. (*N. tr.*)

CAPITOLUL XVIII

L-am lăsat pe Joanetti într-o poziţie de uimire, înţepenit în faţa mea, aşteptând sfârşitul sublimei explicaţii pe care începusem să i-o dau.

Când m-a văzut băgându-mi deodată capul în halatul de casă şi terminându-mi astfel explicaţia, nu s-a îndoit nicio clipă că m-am oprit aşa brusc din lipsă de argumente solide şi, prin urmare, că m-a pus la pământ cu problema pe care a ridicat-o.

În ciuda superiorităţii pe care o câştiga asupra mea, nu a simţit nici cel mai mic orgoliu şi nu a încercat în niciun fel să profite de acest avantaj. După un scurt moment de tăcere, a luat portretul, l-a pus la locul lui şi s-a retras uşor, în vârful picioarelor. Simţea că prezenţa lui este un fel de umilire la care mă supune, iar delicateţea îi sugera să se retragă fără ca eu să-mi dau seama. Purtarea lui cu prilejul acesta mi-a atras în mod deosebit atenţia şi l-a aşezat pentru totdeauna la loc de cinste în inima mea. Va câştiga, cu siguranţă, un loc şi în inima cititorului, iar dacă există o persoană atât de insensibilă încât să îi refuze un asemenea loc după ce va fi citit capitolul următor, nu încape nicio îndoială că acelui om cerul i-a dat o inimă de marmură.

CAPITOLUL XIX

„Ei, drăcie!” i-am spus într-o zi, „este a treia oară că-ţi poruncesc să cumperi o perie. Ce cap sec! Ce dobitoc!” Nu a răspuns nimic. Nici în ajun, după o insultă asemănătoare, tot nu răspunsese nimic. *E mereu la fel!* îmi spuneam; nu înţelegeam nimic. „Du-te odată să cauţi o cârpă şi să-mi cureţi pantofii!” i-am spus furios. În timp ce pleca, mi-a părut rău că l-am repezit. Furia mi-a trecut cu totul când am văzut cu câtă grijă se străduia să şteargă praful de pe pantofi, fără să-mi atingă ciorapii: l-am atins cu mâna în semn de împăcare. Cum aşa? mi-am spus atunci în sinea mea. Există deci oameni care curăţă noroiul de pe pantofii altora în schimbul unei sume de bani? Cuvântul *bani* a fost ca o străfulgerare care m-a luminat. Mi-am amintit deodată că nu-i mai dădusem de multă vreme niciun ban slujitorului meu. „Joanetti, i-am spus trăgându-mi piciorul înapoi, ai vreun ban?” La această întrebare, o jumătate de zâmbet a apărut pe buzele lui, ca o justificare. „Nu, domnule, se fac opt zile de când nu mai am niciun bănuţ; mi-am cheltuit toţi banii pe cumpărăturile pe care mi-aţi cerut să le fac.” „Şi peria? Asta era cauza?” A zâmbit din nou. Ar fi putut să-i răspundă stăpânului: „Nu, nu sunt cap sec, nici dobitoc, aşa cum aţi avut cruzimea să-i vorbiţi slujitorului dumneavoastră. Daţi-mi cele 23 de lire, 10 pitaci şi 4 dinari pe care mi-i datoraţi, şi vă cumpăr peria.” Iar el a preferat să fie maltratat pe nedrept decât să-şi facă stăpânul să roşească de mânie.

Cerul să îl binecuvânteze! Filosofi! Creştini! Aţi citit?

„Poftim, Joanetti”, i-am spus, „poftim, du-te şi cumpără peria!” „Dar, domnule, vreţi să rămâneţi aşa, cu un pantof alb şi cu unul negru?” „Du-te, îţi spun, şi cumpără peria; lasă, lasă praful de pe pantof !” El a ieşit, iar eu

am luat cârpa şi mi-am şters cu încântare pantoful stâng, pe care am lăsat să cadă o lacrimă de pocăinţă.

CAPITOLUL XX

Zidurile camerei mele sunt acoperite cu stampe şi cu tablouri care le înfrumuseţează în chip deosebit. Aş dori din toată inima să le prezint pe rând cititorului, pentru a-l amuza şi pentru a-i distrage atenţia de-a lungul drumului care ne rămâne de parcurs până la birou, dar este tot atât de imposibil să explici limpede un tablou pe cât este să faci, după descriere, un portret asemănător cu modelul.

Ce emoţie nu l-ar încerca, de pildă, la contemplarea primei stampe care se oferă privirii! Ar vedea-o pe nefericita Charlotte ştergând încet, cu mâna tremurândă, pistoalele lui Albert. Negre presimţiri şi toate angoasele iubirii lipsite de speranţă şi de consolare sunt întipărite pe fizionomia ei, în timp ce recele Albert, înconjurat de saci cu documente şi hârtii vechi de tot felul, se întoarce cu răceală spre prietenul său pentru a-i ura drum bun. De câte ori nu am fost ispitit să sparg geamul care acoperă această stampă, ca să-l smulg pe acest Albert de la masa la care stă şi să-l fac bucăţi, să-l calc în picioare! Dat tot ar rămâne prea mulţi Alberţi pe lume. Care om simţitor nu îşi are Albertul lui, cu care este obligat să trăiască şi în faţa căruia deschiderea sufletului, duioasele emoţii ale inimii şi elanurile imaginaţiei se năruiesc, aşa cum se sparg valurile când se lovesc de stânci? Fericit cel care-şi găseşte un prieten cu mintea şi cu inima pe potriva lui, un prieten cu care să se unească printr-o conformitate de gusturi, de sentimente şi de cunoştinţe; un prieten care să nu fie mânat de ambiţie şi de interes, care să aleagă umbra unui copac în locul pompei de la curte! Fericit cel ce are un prieten!

CAPITOLUL XXI

Aveam şi eu unul, dar moartea mi l-a luat. Mi l-a smuls la început de carieră, tocmai în clipa în care prietenia lui devenise o necesitate de prim ordin pentru inima mea. Ne sprijineam reciproc în sarcinile grele ale războiului; amândoi aveam o singură pipă şi beam din aceeaşi cupă, ne culcam în acelaşi cort şi, date fiind împrejurările nefericite în care ne aflam, locul unde eram împreună ne apărea ca o nouă patrie. L-am văzut expunându-se tuturor pericolelor războiului – nu orice război, ci unul dezastruos. Moartea părea să nu-l smulgă pe niciunul dintre noi de lângă celălalt. Şi-a încercat de mii de ori puterile pe lângă el, fără să-l atingă; toate aceste lucruri aveau să îmi facă şi mai dureroasă pierderea lui. Zgomotul armelor, entuziasmul care cuprinde orice suflet în faţa pericolului, au împiedicat poate strigătele lui să ajungă până la inima mea.

Dacă moartea lui ar fi fost de folos patriei şi de rău augur pentru duşmani, poate că aş fi regretat-o mai puţin. Dar să-l pierd în timpul desfătărilor din vremea încartiruirii de iarnă! Să-l văd cum îşi dă sufletul în braţele mele când părea sănătos tun, când legăturile noastre se strângeau şi mai mult, în tihnă şi pace! Ah! N-o să mă consolez niciodată! Cu toate acestea, amintirea lui nu mai trăieşte decât în inima mea; ea nu-i mai preocupă pe cei care odată erau în jurul lui şi care între timp l-au şi înlocuit; gândul acesta mă face să simt pierderea lui ca fiind şi mai dureroasă. Natura, indiferentă faţă de soarta indivizilor, îşi pune din nou strălucitoarea ei rochie de primăvară şi se împodobeşte cu toate frumuseţile de jur-împrejurul cimitirului în care el se odihneşte. Copacii se acoperă cu frunze şi îşi înlănţuie ramurile; păsările cântă prin frunzişuri; muştele zumzăie prin flori: în locul acela bântuit de moarte, totul respiră bucurie şi viaţă. Iar seara, când luna străluceşte pe cer şi eu meditez în preajma acestui loc trist,

aud cum greierii ascunşi în iarba care acoperă mormântul tăcut al prietenului meu îşi continuă cu voioşie cântecul neobosit. Distrugerea insensibilă a fiinţelor şi toate nenorocirile omenirii nu au nicio importanţă în marele tot. Moartea unui om sensibil care îşi dă sufletul în mijlocul prietenilor îndureraţi, ca şi moartea unui fluture pe care aerul rece al dimineţii îl face să piară în potirul unei flori, sunt două epoci care se aseamănă în curgerea firii. Omul nu este decât o fantomă, o umbră, un abur care se risipeşte în aer...

Dar zorii dimineţii încep să albească cerul; gândurile negre care mă tulburau dispar odată cu noaptea, iar speranţa îmi renaşte în inimă. Nu, cel care inundă astfel răsăritul cu lumină nu l-a făcut nicidecum să strălucească înaintea ochilor mei pentru ca mai apoi să mă arunce în noaptea neantului. Cel care a întins acest orizont incomensurabil, cel care a ridicat aceste mase enorme ale căror vârfuri îngheţate sunt aurite de către soare, este tot acela care a poruncit inimii mele să bată şi minţii mele să gândească.

Nu, prietenul meu nu s-a dus în neant; oricare ar fi bariera care ne separă, îl voi revedea. Şi speranţa mea nu se sprijină pe un silogism. Zborul unei insecte care trece prin aer este de ajuns pentru a-mi întări această convingere şi deseori înfăţişarea câmpurilor, mireasma aerului şi nu ştiu ce farmec răspândit în jurul meu îmi înalţă aşa de tare gândurile, că o dovadă de netăgăduit asupra nemuririi îmi intră cu putere în suflet şi mi-l umple cu totul.

CAPITOLUL XXII

Capitolul pe care tocmai l-am scris se prezenta de multă vreme penei mele, dar eu l-am respins întotdeauna. Îmi promisesem să nu las să se vadă în această carte decât partea veselă a sufletului meu, dar planul acesta nu mi-a reuşit; şi nici multe altele, de altfel. Nădăjduiesc că cititorul sensibil o să mă ierte dacă i-am cerut câteva lacrimi, şi dacă cineva consideră că aş fi putut *pe drept cuvânt*[4]* tăia acest capitol trist, atunci nu are decât să îl rupă din exemplarul lui sau chiar să arunce volumul în foc.

Îmi este de ajuns că tu îl găseşti pe placul inimii, draga mea Jenny, tu, cea mai bună şi cea mai iubită femeie; tu, cea mai bună şi mai iubită soră; ţie îţi dedic această lucrare: dacă el obţine asentimentul tău, atunci cu siguranţă va obţine asentimentul tuturor inimilor sensibile şi delicate; iar dacă tu mă ierţi pentru nebuniile care îmi mai scapă câteodată fără să vreau, atunci nu mă mai tem de nicio cenzură din lume.

4* *Nota autorului:* Vedeţi romanul lui *Werther*, scrisoarea XXVIII, din 12 august.

CAPITOLUL XXIII

Voi spune doar un cuvânt despre stampa următoare.

E vorba de familia nefericitului Ugolino[5], murind de foame: alături, unul dintre fii este culcat la picioarele lui, fără semne de viaţă; ceilalţi îşi întind spre el braţele slăbite, cerându-i o bucată de pâine, în timp ce nefericitul tată, sprijinit de un stâlp al închisorii, cu privirea fixă şi tulbure, cu chipul nemişcat – cu acea expresie de linişte groaznică pe care ţi-o dă ultimul stadiu al disperării –, moare în acelaşi timp de moartea lui, dar şi de moartea tuturor copiilor lui, şi îndură toate chinurile condiţiei umane.

Viteazule cavaler din Assas[6], iată-te murind sub o sută de baionete, cu un efort de curaj şi un eroism pe care nu le mai vedem în zilele noastre!

Şi tu, cea care plângi sub palmieri, nefericită negresă! Tu, cea pe care un barbar, care cu siguranţă nu era englez, te-a trădat şi te-a abandonat. Ce spun eu? Tu, cea pe care el a avut cruzimea să te vândă, în ciuda iubirii şi serviciilor tale, în ciuda faptului că porţi în pântec rodul afecţiunii sale – nu voi mai trece niciodată prin faţa imaginii tale fără a aduce omagiu sensibilităţii pe care o ai şi nenorocirilor pe care le înduri!

Să ne oprim o clipă în faţa tabloului alăturat: o tânără păstoriţă care îşi păzeşte singură turma în vârful Alpilor: este aşezată pe un trunchi bătrân de brad, doborât şi albit de ierni; picioarele îi sunt acoperite de frunzele mari ale unei tufe de *cacalia*, ale cărei flori liliachii se ridică până deasupra capului. Lavandă, cimbru, anemonă, ţintaură, flori de toate soiurile, pe care le cultivăm greu în grădinile şi în serele noastre, dar care apar cu toată splendoarea lor de origine în Alpi, formând un covor strălucitor pe care umblă oile. Dragă păstoriţă, spune-mi, unde se află colţul fericit de lume în

care locuieşti? De la ce stână îndepărtată ai plecat dis-de-dimineaţă? Nu aş putea veni să locuiesc cu tine? Dar – vai! – liniştea suavă de care tu te bucuri va dispărea în curând: demonul războiului, care nu se mai mulţumeşte doar cu cetăţile devastate, va aduce în curând tulburarea şi spaima până la sihăstria ta. Soldaţii înaintează deja, îi văd cum urcă munte după munte şi se apropie de nori. Bubuitura de tun se face auzită pe tărâmul înalt al tunetului. Fugi, păstoriţă, grăbeşte-ţi oile, ascunde-te în codrii îndepărtaţi şi sălbatici, s-a dus pacea de pe pământul acesta trist!

5 Ugolino della Gherardesca, nobil italian din Evul Mediu, condamnat să moară de foame, împreună cu fiii lui. Apare ca personaj din Infern în *Divina Comedie* a lui Dante. (*N. tr*.)

6 Ofiţer francez din secolul al XVIII-lea, care moare eroic în 1760, în timpul Războiului de şapte ani. (*N. tr*.)

CAPITOLUL XXIV

Nu ştiu cum de mi se întâmplă acest lucru, dar de ceva vreme toate capitolele mele se încheie pe un ton sinistru. Zadarnic îmi pironesc privirea, încă de la început, pe vreun obiect plăcut; zadarnic urc la bord pe vreme bună, că imediat dau de o furtună care să mă abată din drum. Pentru a pune capăt acestei tulburări care nu-mi permite să fiu stăpân pe gândurile mele, şi ca să-mi mai potolesc bătăile inimii preatulburate de atâtea imagini înduioşătoare, nu văd alt remediu decât o disertaţie.

Da, vreau să-mi pun pe inimă bucata aceasta de gheaţă.

Iar disertaţia va fi despre pictură, căci nici nu pot diserta despre alt subiect. Nu pot să cobor cu totul din punctul în care m-am înălţat adineaori; de altfel, acesta este *calul de bătaie* al unchiului meu *Tobie*.[7]

Aş dori să spun în treacăt câteva cuvinte despre întâietatea pe care şi-o dispută fermecătoarea artă a picturii şi arta muzicii. Da, vreau să pun ceva în balanţă, fie şi numai un grăunte de nisip, un simplu atom.

Unii spun, în favoarea pictorului, că el lasă ceva în urma lui. Tablourile îi supravieţuiesc şi îi păstrează veşnic amintirea.

Alţii răspund că în domeniul muzicii compozitorii lasă şi ei opere şi concerte, dar muzica este supusă modelor, pe când pictura nu este. Bucăţile muzicale care i-au înduioşat pe strămoşii noştri li se par ridicole melomanilor din zilele noastre şi ele sunt considerate acum opere bufe, care îi fac să râdă pe nepoţii celor care, odinioară, plângeau ascultându-le.

Tablourile lui Rafael vor încânta posteritatea noastră, aşa cum i-au fermecat şi pe strămoşii noştri.

Iată grăuntele meu de nisip.

7 Aluzie la romanul *Viaţa şi opiniile lui Tristram Shandy*, de Laurence Sterne, publicat între 1759 şi 1769. Calul de bătaie („hobby-horse”) e termenul care denumeşte pasiunea pentru un subiect sau pentru o activitate. (*N. tr*.)

CAPITOLUL XXV

„Dar ce importanţă are”, mi-a spus într-o zi doamna de Hautcastel, „dacă muzica lui Cherubini sau a lui Cimarosa diferă de cea a predecesorilor lor? Ce importanţă are dacă muzica veche mă face să râd, atâta vreme cât cea nouă mă emoţionează în chip atât de plăcut? Chiar este necesar pentru fericirea mea să simt aceleaşi bucurii pe care le simţea şi stră-străbunica mea? De ce îmi vorbiţi despre pictură, despre această artă care nu este gustată decât de o categorie foarte mică de oameni, în timp ce muzica este o încântare pentru toată suflarea?”

Nu prea ştiu ce s-ar putea răspunde la o asemenea observaţie, la care nici nu mă aşteptam atunci când am început acest capitol.

Dacă aş fi prevăzut-o, poate că nici nu aş mai fi întreprins această disertaţie. Să nu mă luaţi drept muzician, căci, pe onoarea mea, nici nu sunt. Nu, nu sunt muzician: cerul îmi stă martor şi martori îmi sunt toţi cei care m-au auzit cântând la vioară.

Cu toate acestea, presupunând că valoarea celor două arte ar fi absolut egală, nu trebuie să ne grăbim să tragem concluzia că valoarea artei ar determina valoarea artistului. Sunt copii care cântă la clavecin ca nişte maeştri adevăraţi, dar nu s-a văzut niciodată un pictor bun la doisprezece ani. Pictura nu cere doar gust şi simţire, ci şi o minte gânditoare, de care muzicienii se pot lipsi. Poţi vedea zilnic oameni lipsiţi de minte şi de inimă care scot din vioară sau din harpă sunete răpitoare.

Animalul omenesc poate învăţa să cânte la clavecin, iar atunci când are parte de un profesor bun, sufletul, la rândul lui, poate călători în voie, în timp ce degetele produc maşinal sunete cu care el nu se amestecă nicicum.

Dimpotrivă, nu se poate picta nici cel mai simplu lucru de pe lume atâta vreme cât sufletul nu contribuie cu toate facultăţile sale la o asemenea lucrare.

Cu toate acestea, dacă cineva ar hotărî să facă diferenţa între compoziţia muzicală şi execuţie, mărturisesc că mi-ar da un pic de furcă. Vai! Dacă toţi autorii de disertaţii ar fi de bună credinţă, atunci toate disertaţiile ar avea acelaşi sfârşit. Când începi analiza problemei, adopţi un ton dogmatic, în general, pentru că în sinea ta alegerea este deja făcută, aşa cum eram eu pentru pictură, în ciuda ipocritei mele imparţialităţi; dar discuţia duce la obiecţii, şi astfel totul sfârşeşte sub semnul îndoielii.

CAPITOLUL XXVI

Acum, că sunt mai liniştit, voi încerca să vorbesc fără emoţii despre două portrete care vin după tabloul cu *păstoriţa din Alpi*.

Rafael! Portretul tău nu putea fi pictat de altcineva decât de tine. Cine altcineva ar fi îndrăznit să întreprindă acest lucru? Chipul tău deschis, sensibil, plin de spirit, anunţă caracterul şi geniul tău.

Ca să fac plăcere umbrei tale, am aşezat alături portretul iubitei tale, căreia toţi oamenii din toţi vecii îi vor cere socoteală pentru lucrările sublime de care arta a fost lipsită din cauza morţii tale timpurii.

Când examinez portretul lui Rafael mă simt pătruns de un respect aproape religios faţă de acest om important care în floarea vârstei întrecuse toată antichitatea, şi ale cărui tablouri provoacă admiraţia şi disperarea artiştilor moderni. Sufletul meu, admirându-l, simte o mişcare de indignare faţă de italianca aceasta care a preţuit mai mult iubirea decât pe iubitul ei, stingând astfel flacăra cerească, geniul divin.

Nefericito, nu ştiai că Rafael anunţase un tablou superior *Schimbării la faţă*? Nu ştiai că strângi în braţe favoritul naturii, tatăl entuziasmului, un geniu sublim, un zeu?

În timp ce sufletul meu face asemenea observaţii, *tovarăşul* său, ţintuind cu un ochi atent chipul răpitor al acestei frumuseţi funeste, se simte gata să o ierte pentru moartea lui Rafael.

În zadar sufletul îi reproşează această slăbiciune extravagantă – animalul nici nu-l ascultă. În astfel de ocazii se stabileşte între cei doi un

dialog special, care sfârşeşte prea des în favoarea *principiului rău*, şi din care păstrez un eşantion pentru un alt capitol.

CAPITOLUL XXVII

Stampele şi tablourile de care tocmai v-am vorbit pălesc şi dispar la prima privire pe care o arunc tabloului următor: lucrările nemuritoare ale lui Rafael, Corregio şi ale întregii şcoli italiene nu suferă comparaţie. De aceea îl păstrez şi eu ca pe bucăţica cea bună, ca pe piesa de rezistenţă, ori de câte ori îi ofer vreunui curios plăcerea de a călători în compania mea; şi pot să vă asigur că de câte ori prezint acest tablou sublim cunoscătorilor şi ignoranţilor, oamenilor de lume, meşterilor, femeilor şi copiilor sau chiar animalelor, întotdeauna i-am văzut pe privitori dând, fiecare în felul său, semne de plăcere şi de uimire: toată firea este redată în chip admirabil în el!

Ei bine! Ce tablou v-am putea prezenta, stimaţi domni? Stimate doamne, ce alt spectacol care să vă obţină cu siguranţă adeziunea v-am putea înfăţişa înaintea ochilor, dacă nu fidela reprezentare a domniilor voastre? Tabloul despre care vă vorbesc este o oglindă, şi nimeni până acum nu s-a gândit să-l critice: tuturor celor care îl privesc le apare ca un tablou perfect, despre care nu mai încape nimic de spus.

Fără nicio îndoială, veţi fi de acord cu mine când vă voi spune că merită să se numere printre minunile regiunii prin care mă plimb.

Voi trece sub tăcere plăcerea pe care o simte fizicianul meditând asupra fenomenelor stranii ale luminii care reprezintă pe această suprafaţă lucie toate elementele naturii. Oglinda prezintă călătorului sedentar mii de reflectări impresionante, mii de observaţii care fac din ea un obiect folositor şi preţios.

Voi toţi aceia care aţi fost sau mai sunteţi încă robii Iubirii, aflaţi că tocmai înaintea unei oglinzi îşi ascute ea armele şi îşi pune la cale loviturile

necruţătoare. Aici îşi repetă ea acţiunile, îşi studiază mişcările, se pregăteşte dinainte pentru războiul pe care vrea să îl declare; aici se antrenează pentru a avea priviri drăgăstoase, expresii înduioşătoare, tristeţi bine puse la punct, aşa cum un actor exersează doar în faţa lui însuşi înainte de a se prezenta publicului. Întotdeauna nepărtinitoare şi adevărată, o oglindă răsfrânge în ochii spectatorilor trandafirii tinereţii şi ridurile bătrâneţii, fără a calomnia sau a flata pe cineva. Este singurul sfetnic care le spune mereu adevărul mai marilor acestei lumi.

Acest avantaj m-a făcut să doresc o oglindă morală, în care toţi oamenii ar putea să se vadă cu defectele şi cu calităţile lor. Mă gândeam chiar să propun un premiu la vreo academie pentru o asemenea descoperire, când, după ce am reflectat mai profund, mi-am dat seama că nu ar folosi la nimic.

Vai! Se întâmplă atât de rar ca urâţenia să se recunoască şi să spargă oglinda! În zadar se înmulţesc în jurul nostru oglinzile, reflectând cu o exactitate geometrică lumina şi adevărul. În clipa în care razele pătrund în ochiul nostru şi ne pictează aşa cum suntem, amorul propriu îşi strecoară prisma înşelătoare între noi şi imaginea noastră, arătându-ne un zeu.

Şi, din toate prismele care au existat vreodată, de la prima prismă ieşită din mâinile nemuritorului Newton, niciuna nu a avut o putere de refracţie atât de mare şi nu a produs culori tot atât de plăcute şi de vii precum prisma amorului propriu.

Din moment ce oglinzile obişnuite arată degeaba adevărul şi fiecare e mulţumit de chipul lui, din moment ce nu pot face cunoscute oamenilor imperfecţiunile fizice, atunci la ce ar servi oglinda mea morală? Puţini ar fi aceia care i-ar arunca vreo privire, şi nimeni nu s-ar recunoaşte în ea, cu excepţia filosofilor. Nici de ei nu sunt sigur.

Luând oglinda drept ceea ce este, sper că nimeni nu mă va acuza de a fi aşezat-o mai presus decât tablourile şcolii italiene. În general doamnele, al

căror gust nu poate da greş şi care au întotdeauna ultimul cuvânt, de îndată ce intră într-un apartament se uită înainte de toate la acest tablou.

Am văzut de nenumărate ori la bal doamne şi chiar tineri domni care uită de iubiţii sau de iubitele lor, care uită de dans şi de toate plăcerile petrecerii, pentru a contempla, cu o complezenţă evidentă, acest tablou încântător; ba chiar îl cinstesc cu o privire rapidă tocmai în timpul celui mai vioi contradans.

Cine ar putea să îşi dispute cu acest tablou locul de onoare pe care i-l acord, printre capodoperele artistice ale lui Apelles?

CAPITOLUL XXVIII

Ajunsesem în sfârşit aproape de birou, aş fi putut deja, întinzând mâna, să ating colţul cel mai apropiat, când mi-am dat seama că eram pe punctul de a vedea distrugându-se rodul tuturor strădaniilor mele, ba chiar de a-mi pierde viaţa. Ar trebui să trec sub tăcere accidentul care mi s-a întâmplat, ca să nu-i descurajez pe călători, dar este atât de greu să răstorni scaunul pe care îl folosesc, că eşti nevoit să admiţi că trebuie să fii cu adevărat foarte lipsit de noroc – aşa cum sunt eu – pentru a avea parte de un asemenea necaz. Eram cu totul întins pe jos, căzut şi răscăzut; şi toate acestea s-au produs atât de repede, aşa de neaşteptat, că aş fi gata să nu mai zic nimic de nenorocul meu, dacă o lovitură la cap şi o durere cumplită în umărul stâng nu mi-ar demonstra pe deplin că despre asta e vorba.

Încă o dată *jumătatea mea* îmi juca o festă. Speriată deodată de vocea unui om sărac care cerea de pomană şi de lătrăturile Rosinei, *jumătatea mea* a întors brusc scaunul, înainte ca sufletul să aibă timp să o avertizeze că îi lipseşte o bucată din spătar: impulsul a fost atât de violent că scaunul şi-a pierdut imediat centrul de gravitate şi a căzut cu mine.

Iată, mărturisesc, unul dintre acele momente în care am avut toate motivele să mă plâng de sufletul meu, pentru că în loc să fie supărat de lipsa de atenţie de care tocmai dăduse dovadă şi să îşi certe tovarăşul pentru atâta grabă, el s-a pierdut aşa de tare cu firea că a ajuns să aibă un resentiment *animalic*, maltratându-l cu vorbe pe bietul om nevinovat. „Pierde-vară! Du-te să munceşti!” i-a spus. (Execrabilă apostrofare, inventată anume de cruzimea şi zgârcenia celor bogaţi!) „Domnule”, îmi răspunse omul, pentru a mă îmbuna, „vin din Chambéry...” „N-ai decât să vii.” „Sunt eu, Jacques; m-aţi văzut pe câmp: duceam oile la păscut.” „Ce cauţi aici?” Sufletul meu

începea să se căiască de vorbele aspre cu care îl întâmpinasem. Cred chiar că se căise cu o clipă mai înainte de a le da drumul. Aşa se face când dai în goană peste o groapă sau o baltă: o vezi, dar nu mai ai timp să o ocoleşti.

Rosine m-a ajutat să-mi vin în fire cu totul şi să mă căiesc: îl recunoscuse pe Jacques, care îi dăduse adesea din pâinea lui, şi îi arăta, prin mângâieri, că îşi amintea de el şi că îl recunoştea.

În tot acest timp Joanetti adunase resturile de la masa mea, care erau destinate propriei sale mese, şi i le-a dat fără ezitare lui Jacques.

Sărmanul Joanetti!

Aşa am ajuns eu, în călătoria mea, să iau lecţii de filosofie şi de omenie de la slujitor şi de la câine.

CAPITOLUL XXIX

Înainte de a merge mai departe vreau să îndepărtez orice urmă de îndoială care s-ar fi putut strecura în mintea cititorului.

Nu aş dori, pentru nimic în lume, să se creadă că aş fi întreprins această călătorie pentru că nu aveam nimic de făcut sau oarecum forţat de împrejurări; vă asigur, şi chiar jur pe tot ce îmi este mai scump pe lume, că aveam intenţia de a întreprinde această călătorie cu multă vreme înainte de evenimentul care m-a făcut să-mi pierd libertatea timp de patruzeci şi două de zile. Această sihăstrie forţată nu a fost decât un prilej pentru a porni la drum mai devreme.

Ştiu că acest protest gratuit pe care îl fac aici va apărea suspect în ochii anumitor persoane; dar mai ştiu şi că asemenea oameni susceptibili nu vor citi această carte: au şi aşa destule ocupaţii la ei acasă şi pe la casele prietenilor; au cu totul altceva de făcut. Iar oamenii cumsecade mă vor crede, pur şi simplu.

Sunt totuşi de acord cu faptul că aş fi preferat să mă ocup de această călătorie în alt moment, şi că aş fi ales mai degrabă perioada postului Paştelui decât Carnavalul: totuşi, reflecţiile filosofice care mi-au venit din cer m-au ajutat foarte mult să îndur renunţarea la numeroasele plăceri pe care oraşul Torino ni le prezintă cu zgomot şi freamăt în aceste momente. Este absolut sigur, îmi spuneam, că pereţii camerei mele nu sunt la fel de frumos decoraţi ca pereţii unui salon de bal; liniştea din lăcaşul meu nu valorează tot atât cât zgomotul plăcut al muzicii şi al dansului, dar cu siguranţă că printre personajele care se întâlnesc la asemenea petreceri mulţi se plictisesc mult mai tare ca mine.

Şi de ce m-aş apuca să iau aminte la toţi cei care se află într-o situaţie mai plăcută decât a mea, când lumea mişună de oameni mai nefericiţi decât mine? În loc să mă duc cu gândul la acest superb *casino*[8], unde atâtea frumuseţi sunt eclipsate de tânăra Eugénie, nu trebuie decât să mă opresc o clipă pe una din străzile care duc acolo, şi voi fi fericit. O grămadă de oameni lipsiţi de noroc, culcaţi, pe jumătate goi, pe sub porticurile acestor apartamente somptuoase, par a fi pe punctul de a muri de foame şi de mizerie.

Ce spectacol! Aş dori ca această pagină din cartea mea să fie cunoscută de întregul univers; aş dori să se ştie că în acest oraş în care opulenţa respiră prin toţi porii, în cele mai reci nopţi de iarnă, o mulţime de nefericiţi dorm pe străzi, cu capul rezemat de o bornă sau de pragul vreunui palat.

Aici un grup de copii strânşi unii lângă ceilalţi ca să nu moară de frig. Dincolo, o femeie care tremură şi care nici nu mai are voce ca să se plângă. Trecătorii se duc încoace şi încolo fără să fie impresionaţi de acest spectacol, cu care sunt obişnuiţi. Zgomotul trăsurilor, vocea nerăbdării, sunetele răpitoare ale muzicii se amestecă uneori cu ţipetele acestor nefericiţi, alcătuind astfel o disonanţă îngrozitoare.

8 Termenul italian *casino* (cu sensul propriu „căsuţă”), diminutiv al substantivului *casa*, strămoşul cazinoului de astăzi, denumea iniţial un apartament luxos destinat întâlnirilor galante. (*N. tr.*)

CAPITOLUL XXX

Cel care s-ar grăbi să judece un oraş sub influenţa capitolului precedent s-ar înşela amarnic. Am vorbit despre săracii care se află acolo, de strigătele lor care-ţi stârnesc mila şi de indiferenţa anumitor persoane la adresa lor; dar nu am spus nimic despre mulţimea de oameni generoşi care dorm în timp ce alţii se distrează, care se trezesc dis-de-dimineaţă şi merg să-l salveze, fără martori şi fără ostentaţie, pe nefericit.

Nu, nu voi trece sub tăcere acest lucru: vreau să îl scriu pe spatele paginii *pe care trebuie să o citească întregul univers*.

După ce şi-au împărţit astfel avuţia cu fraţii lor, după ce au pus untdelemn pe rănile inimilor îndurerate, oamenii aceştia se duc la biserică să se roage la Dumnezeu şi să îi mulţumească pentru binefacerile Sale, în vreme ce viciul obosit doarme în plapumă. Lumina lămpii solitare se luptă în templu cu lumina zilei care vine, iar ei se prosternează deja în faţa altarelor, iar Cel de Sus, mâniat de răutatea şi de zgârcenia oamenilor, e gata să-i trăsnească.

CAPITOLUL XXXI

Am ţinut să spun în călătoria mea câte ceva despre aceşti nefericiţi pentru că gândul la mizeria în care trăiesc ei m-a tulburat adesea pe drum. Uneori, izbit de diferenţa dintre situaţia lor şi situaţia mea, opream brusc trăsura şi camera mi se părea mult mai frumoasă. Ce lux inutil! Şase scaune! Două mese! Un birou! O oglindă! Câtă ostentaţie! Şi mai ales patul, patul meu alb cu roz, şi cele două saltele, păreau că sfidează măreţia şi huzurul monarhilor din Asia. Aceste reflecţii făceau ca plăcerile interzise să-mi pară acum indiferente; şi, din reflecţie în reflecţie, accesul meu de filosofie devenea atât de puternic, încât eram în stare să văd un bal în camera vecină, să aud sunetul viorilor şi al clarinetului fără să mă mişc din loc; aş fi auzit cu urechile mele vocea melodioasă a lui Marchesini. Această voce m-a emoţionat de atâtea ori – da, aş fi auzit-o fără să fac nici cea mai mică mişcare, ba chiar mai mult, aş fi privit-o fără nicio emoţie pe cea mai frumoasă femeie din Torino, pe Eugénie, gătită din cap până în picioare de doamna Rapous. Dar nu sunt chiar sigur de acest lucru.

CAPITOLUL XXXII

Dar, domnilor, îmi permiteţi să vă întreb: vă distraţi azi la bal şi la teatru tot atât cât vă distraţi pe timpuri? În ceea ce mă priveşte, vă spun sincer: de ceva vreme, toate adunările numeroase îmi inspiră un fel de groază. Mă cuprinde un vis sinistru. Zadarnic încerc să îl îndepărtez, el revine fără încetare, ca visul lui Athalie. Asta se explică poate prin faptul că sufletul, inundat astăzi de gânduri negre şi de privelişti sfâşietoare, găseşte peste tot motiv de întristare, aşa cum un stomac gol transformă cele mai sănătoase alimente în otrăvuri. Indiferent de situaţie, iată în ce constă visul.

Când mă aflu la una din aceste petreceri, în mijlocul unei mulţimi de oameni amabili şi atenţi, care dansează şi cântă – care plâng la tragedii, care nu exprimă decât bucurie, sinceritate şi cordialitate –, îmi spun:

Dacă în această politicoasă adunare ar intra deodată un urs alb, un filosof, un tigru sau orice alt animal de soiul acesta, care, urcând pe scenă, ar striga cu o voce de nebun „Nefericite fiinţe omeneşti! Ascultaţi adevărul care grăieşte prin mine: sunteţi cu toţii oprimaţi, tiranizaţi, nefericiţi. Vă plictisiţi. Ieşiţi din letargia aceasta!”

„Iar voi, muzicanţilor, spargeţi-vă instrumentele în cap! Să se înarmeze fiecare dintre voi cu câte un pumnal; nu vă mai gândiţi de-acum înainte nici la stat degeaba şi nici la petreceri! Urcaţi în lojă şi omorâţi pe toată lumea! Femeile să-şi înmoaie în sânge mâinile timide! Ieşiţi, sunteţi *liberi*, alungaţi-vă regele de pe tron şi pe Dumnezeu din sanctuar!”

Ei bine, câţi oameni amabili ar face ce a spus tigrul? Câţi se gândeau deja la asta înainte ca el să intre? Cine ştie? Oare nimeni nu dansa la Paris acum cinci ani?*[9]

„Joanetti, închide uşile şi ferestrele. Nu vreau să mai văd lumina; să nu mai intre nimeni în camera mea; Dă-mi sabia să o am la îndemână; să ieşi şi nici să nu mai apari în faţa mea!”

9* *Nota autorului:* Se vede că acest capitol a fost scris în 1794; citind această lucrare, îţi poţi da seama uşor de faptul că acest capitol a fost abandonat şi reluat ulterior.

CAPITOLUL XXXIII

„Nu, nu, rămâi, Joanetti; rămâi, bietul de tine. Şi tu, Rosine; tu, care-mi ghiceşti durerile şi le alini cu mângâierile tale; vino, Rosine, vino. V, consoană şi adăpost.”

CAPITOLUL XXXIV

Răsturnarea scaunului l-a scutit pe cititor de vreo duzină de capitole din călătoria mea, căci, ridicându-mă, m-am trezit lângă birou, şi astfel nu am mai avut vreme să meditez asupra numărului de stampe şi de tablouri care îmi mai rămâneau de parcurs şi care ar fi putut prelungi excursiunile mele asupra picturii.

Lăsând deci în dreapta portretele lui Rafael şi al iubitei sale, cavalerul d'Assas şi păstoriţa din Alpi, mergând spre stânga, pe lângă fereastră, dai peste birou: este primul obiect mai impozant care se înfăţişează privirilor călătorului, când acesta urmează drumul pe care tocmai l-am indicat.

Deasupra lui se află câteva etajere pe post de bibliotecă; întregul edificiu este încununat de un bust care încheie piramida, acesta fiind obiectul care contribuie cel mai mult la înfrumuseţarea zonei.

Dacă tragi primul sertar din dreapta, dai de cele necesare scrisului: de diferite tipuri de hârtie, pene de scris de toate mărimile, ceară pentru sigilat. Toate acestea ar face ca până şi fiinţa cea mai indolentă să aibă poftă de scris. Sunt convins, draga mea Jenny, că, dacă ai deschide din întâmplare acest sertar, mi-ai răspunde la scrisoarea pe care ţi-am scris-o anul trecut. În sertarul celălalt zac aruncate la întâmplare fragmente din povestea înduioşătoare a prizonierei din Pignerol, poveste pe care, dragi prieteni, o veţi citi în curând.*[10]

Între aceste două sertare se află o adâncitură în care îmi arunc scrisorile pe măsură ce le primesc; pot fi găsite acolo toate scrisorile pe care le-am primit de zece ani încoace; cele mai vechi sunt aranjate în pachete, în ordine cronologică; cele noi sunt talmeş-blmeş; multe datează din prima tinereţe.

Ce plăcere să revezi în aceste scrisori situaţiile interesante din anii noştri tineri, să fii purtat din nou spre acele vremuri fericite pe care nu le vom mai vedea niciodată!

Ah! Cum mi se umple inima! Cum e pătrunsă de tristeţe ori de câte ori ochii mei parcurg rândurile scrise de o fiinţă care nu mai este! Iată literele pe care le făcea, inima care-i dirija mâna, mie îmi scria această scrisoare, şi scrisoarea aceasta este tot ce îmi mai rămâne de la ea!

Când bag mâna în firida aceasta, nu mai scap toată ziua. Aşa ajunge călătorul să traverseze rapid câteva provincii italiene, făcând în grabă câteva observaţii superficiale, şi să se stabilească la Roma luni de zile. Exploatez acum partea cea mai bogată a minei. Ce schimbare a intervenit în ideile şi în sentimentele mele! Ce diferenţă în cazul prietenilor! Când mă uit cum erau şi cum sunt, îi văd luptându-se pe viaţă şi pe moarte pentru nişte proiecte care astăzi nu-i mai preocupă deloc. Consideram un anumit eveniment ca fiind o mare nenorocire, dar sfârşitul scrisorii lipseşte şi evenimentul a fost dat cu desăvârşire uitat; nici nu mai ştiu despre ce era vorba. Mii de prejudecăţi ne luau cu asalt; lumea şi oamenii ne erau cu totul necunoscuţi; totuşi, câtă căldură era în schimburile noastre! Ce legătură intimă! Ce încredere absolută!

Eram fericiţi din greşeală. Şi acum… Ah! Nu mai e aceeaşi situaţie; am sfârşit prin a citi, ca şi alţii, în inima omului; şi adevărul, care a căzut ca o bombă între noi, a distrus pe veci palatul fermecat al iluziei.

10* *Nota autorului:* Autorul nu s-a ţinut de cuvânt, iar dacă a apărut ceva cu acest titlu, autorul *Călătoriei în jurul camerei mele* declară că nu este responsabil cu nimic de aceasta.

CAPITOLUL XXXV

Dacă subiectul ar merita atenţie, atunci numai de mine ar depinde dacă să fac sau nu un capitol despre trandafirul acesta uscat: e o floare de la carnavalul de anul trecut. M-am dus chiar eu să o culeg din serele lui Valentin şi seara, cu o oră inainte de bal, plin de speranţă şi cuprins de o emoţie plăcută, m-am dus să i-o ofer doamnei de Hautcastel. Ea a luat-o, a pus-o pe măsuţa de la oglindă, fără să o privească şi fără să mă privească. Dar cum ar fi putut să-mi acorde mie atenţie? Ea era ocupată să se privească pe sine. În picioare, în faţa unei oglinzi uriaşe, coafată gata, îşi punea la punct înfăţişarea; era atât de preocupată, atenţia ei era atât de absorbită de panglici, de dantele şi de tot felul de pompoane îngrămădite în faţa ei, încât n-am putut obţine nici măcar o privire, un semn. M-am resemnat; am ajuns, umil, să-i ţin în mână agrafele, pregătite gata; dar perniţa cu agrafe fiindu-i mai la îndemână, le lua direct din ea – doar dacă întindeam mâna le lua şi de la mine, fără să-şi dea seama de deosebire. Iar ca să le ia pipăia cu mâna, fără să-şi ia privirea de la oglindă, de teamă că se va pierde din ochi.

La un moment dat i-am ţinut o a doua oglindă la spate, ca să-şi poată examina mai bine găteala, iar când fizionomia ei se repeta de la o oglindă la alta am putut să văd mai multe cochete în perspectivă, din care niciuna nu-mi acorda atenţie. Ca să vă spun tot adevărul, eu şi trandafirul meu eram foarte jalnici.

În cele din urmă mi-am pierdut răbdarea şi, cum nu mai puteam suporta durerea care mă rodea, am pus jos oglinda pe care o ţineam în mână şi am ieşit furios, fără să-mi iau rămas-bun.

„Plecaţi?” mi-a spus ea, întorcându-se într-o parte, ca să-şi vadă talia din profil. Nu i-am răspuns, dar am ascultat un timp la uşă, ca să văd ce

efect va produce ieşirea mea bruscă. „Nu vezi”, i-a spus ea cameristei, după un moment de tăcere, „nu vezi că acest cacaro[11] e prea mare pentru mine, mai ales în partea de jos, şi că trebuie să-l prinzi cu bolduri?”

Cum şi de ce a ajuns acest trandafir uscat pe biroul meu? Pe asta sigur n-o să v-o spun, dat fiind că am luat deja hotărârea că un trandafir uscat nu merită să beneficieze de un capitol.

Observaţi, doamnelor, că nu fac nicio reflecţie asupra aventurilor trandafirului uscat. Nici măcar nu spun că doamna de Hautcastel ar fi procedat bine sau prost dacă mi-ar fi acordat mie mai multă atenţie, şi nu gătelii. Nu spun nici măcar că aş fi avut dreptul să fiu primit altfel.

Cu atât mai mult mă abţin să trag vreo concluzie generală despre cât e de adevărată, de puternică şi de durată afecţiunea pe care doamnele o poartă prietenilor lor. Mă mulţumesc să arunc acest capitol (dacă tot este vorba de un capitol), să-l arunc, zic, în lume, odată cu restul călătoriei, fără a-l adresa şi fără a-l recomanda cuiva.

Nu voi adăuga decât un sfat pentru dumneavoastră, domnilor: acela de a vă băga bine în cap faptul că, în ziua balului, amanta dumneavoastră nu vă mai aparţine.

În momentul în care ea începe să se gătească, amantul nu mai este altceva decât un soţ, iar balul devine amantul doamnei.

În rest, toată lumea ştie ce câştigă un soţ atunci când vrea să se facă iubit cu forţa; fiţi aşadar răbdători, cu zâmbetul pe buze.

Şi nu vă faceţi iluzii, domnilor: dacă sunteţi văzuţi cu plăcere la bal, aceasta nu se datorează calităţii dumneavoastră de amant, căci nu sunteţi decât un soţ; se datorează faptului că faceţi parte din bal şi că, astfel, sunteţi o fracţiune din noua ei cucerire; sunteţi *o fracţiune* de amant. Sau poate că explicaţia vine din faptul că dansaţi bine şi că o puneţi în valoare. În fine,

tot ceea ce vă poate flata în primirea pe care v-o face este speranţa ei de a stârni gelozia celor din jur, atunci când va declara că are ca amant un om plin de merit ca dumneavoastră; dacă nu ar fi acest motiv, nici măcar nu v-ar privi.

Iată deci cum stau lucrurile: nu puteţi decât să vă resemnaţi şi să aşteptaţi ca rolul de soţ să treacă: ştiu mulţi oameni care ar fi bucuroşi să scape numai cu atât.

11 Corsaj simplu cu mâneci lungi, care la început era purtat la ţară, ajungând însă foarte la modă imediat după Revoluţia franceză, datorită originii lui „democratice”. (*N. tr*.)

CAPITOLUL XXXVI

Am promis un dialog între sufletul meu şi *celălalt*, dar sunt anumite capitole care îmi scapă sau, mai degrabă, sunt altele care-mi ies de sub pană fără să vreau, abătându-mă de la proiectul iniţial: dintre acestea face parte şi cel despre biblioteca mea, capitol pe care îl voi scurta cât se poate de mult. Cele patruzeci şi două de zile se vor termina, şi un interval egal de timp nu ar fi de ajuns pentru a duce la bun sfârşit descrierea tărâmului bogat prin care călătoresc cu atâta plăcere.

Biblioteca se compune aşadar din romane, dacă tot trebuie să vă spun; ei bine, da, din romane şi din câţiva poeţi aleşi.

Ca şi cum nu aş avea eu suficiente necazuri, mai împărtăşesc de bunăvoie şi necazurile miilor de personaje imaginare, pe care le resimt la fel de puternic ca şi pe ale mele; câte lacrimi nu am vărsat pentru această nefericită Clarissa şi pentru amantul Charlottei!

Chiar dacă mă aleg cu asemenea dureri închipuite, găsesc totuşi în lumea aceasta imaginară virtutea, bunătatea şi lipsa de interes pe care nu le-am găsit niciodată până acum în lumea reală în care trăiesc. Găsesc aici o femeie pe gustul meu: fără capricii, aventuri sau ocolişuri. Nici nu mai zic de frumuseţe; puteţi conta pe imaginaţia mea: o fac aşa de frumoasă că nu i se poate reproşa nimic. Pe urmă, închizând cartea, care nu se mai ridică la înălţimea ideilor mele, o iau de mână şi ne plimbăm împreună prin nişte locuri care întrec de mii de ori frumuseţea raiului. Ce pictor ar putea reprezenta peisajul fermecător în care am aşezat divinitatea inimii mele? Şi ce poet ar putea descrie vreodată senzaţiile vii şi variate pe care le simt pe acest tărâm fermecat?

De câte ori nu l-am blestemat pe acest Cleveland care se bagă tot timpul în nişte necazuri pe care ar putea foarte bine să le evite! Nu pot să sufăr cartea aceasta şi înlănţuirea ei de calamităţi; iar dacă mi se întâmplă să o deschid fără să vreau, atunci trebuie să o devorez până la capăt.

Cum să-l laşi pe bietul om la abaquizi? Ce s–ar alege de el dacă l-aş lăsa printre sălbaticii aceia? Cu atât mai puţin să-l părăsesc în momentul în care încearcă să scape din captivitate.

În sfârşit, aşa de tare pătrund în suferinţele lui, aşa de mult îmi pasă de el şi de familia lui năpăstuită, că apariţia neaşteptată a îngrozitorilor ruintoni îmi face părul măciucă; mă cuprinde un fel de transpiraţie rece atunci când citesc acest fragment, iar spaima mea este vie şi adevărată, de parcă ar urma să fiu eu însumi fript şi mâncat de aceste canalii.

Când mă satur de-atâta plâns şi de dragoste, caut o poezie şi plec iar într-o altă lume.

CAPITOLUL XXXVII

De la expediţia argonauţilor şi până la Adunarea Notabililor, din străfundurile iadului până la ultima stea fixă de dincolo de Calea Lactee, până la capătul Universului, până la porţile haosului – iată vastul câmp pe care mă plimb eu în lung şi în lat, după pofta inimii; căci, aşa cum nu duc lipsă de spaţiu, nu duc nici lipsă de timp. Aici îmi duc existenţa, pe urmele lui Homer, Milton, Virgiliu, Ossian etc.

Toate evenimentele care au avut loc între aceste două epoci, toate ţările, toate lumile şi toate fiinţele care au existat în acest interval – toate sunt ale mele, îmi aparţin, în aceeaşi măsură în care toate corăbiile care intrau în Pireu erau proprietatea unui atenian.

Îmi plac mai cu seamă poeţii care mă duc în antichitatea cea mai îndepărtată: moartea ambiţiosului Agamemnon, înverşunările lui Oreste şi toată povestea tragică a neamului blestemat de cer al Atrizilor îmi inspiră o groază pe care nu ar putea să mi-o provoace niciun eveniment modern.

Iată urna fatală cu cenuşa lui Oreste. Cine nu s-ar înfiora în faţa ei? Electra, linişteşte-te, soră nefericită! Oreste este cel care aduce urna, iar cenuşa din ea este cenuşa duşmanilor lui!

Nu mai găseşti în ziua de astăzi ţărmuri ca Xanta sau Scamandra; nu mai vezi câmpii ca Hesperia sau Arcadia. Unde să găseşti insulele Lemnos şi Creta? Unde mai este vestitul labirint? Unde e stânca pe care, abandonată, Ariana o uda cu lacrimile ei? Nu mai vezi niciun Teseu, şi cu atât mai puţin un Hercule; oamenii şi chiar eroii din ziua de azi nu sunt decât nişte pigmei.

Când vreau să-mi ofer o scenă de entuziasm şi să mă bucur din plin de toate puterile imaginaţiei mele, mă agăţ cu îndrăzneală de haina zburătoare a sublimului orb din Albion, în clipa în care se avântă spre cer şi îndrăzneşte să se apropie de tronul celui Preaînalt. Ce muză l-a putut susţine la o asemenea înălţime, unde niciun om de până atunci nu s-a încumetat să-şi arunce privirea? De la strălucitoarea gură de rai pe care zgârcitul Mammon o privea cu lăcomie mă duc cu groază spre vastele grote de pe tărâmul lui Satan; asist la consiliul infernal, mă amestec în mulţimea spiritelor revoltate şi le ascult discursul.

Dar trebuie să vă mărturisesc aici o slăbiciune pe care mi-am reproşat-o adesea. Nu mă pot împiedica să-i acord atenţie acestui biet Satan (vorbesc despre Satanul lui Milton), de când a căzut din cer. Chiar dacă acuz înverşunarea acestui spirit rebel, mărturisesc totuşi că fermitatea de care dă dovadă în excesul lui de nenorocire şi măreţia curajului său mă obligă să îl admir fără să vreau. Deşi cunosc nenorocirile care au decurs din acţiunea funestă ce l-a împins până la a forţa porţile iadului pentru a tulbura căsnicia primilor noştri părinţi, nu pot, orice aş face, să-i doresc vreo clipă să piară pe drum, în confuzia haosului. Cred chiar că i-aş da cu plăcere o mână de ajutor, dacă nu mi-ar fi ruşine să o fac. Îi urmăresc toate mişcările, şi aflu atâta plăcere în a călători împreună cu el că parcă aş fi într-o aleasă companie. Degeaba mă gândesc că, la urma urmei, nu e decât un diavol pe cale să ducă la pierzanie neamul omenesc, că e un adevărat democrat, nu un democrat din Atena, ci unul din Paris – nimic nu mă poate vindeca de această parţialitate.

Ce proiect vast! Şi câtă îndrăzneală în executarea sa!

Când largile porţi triple ale iadului s-au deschis deodată în faţa lui şi când groapa adâncă a neantului şi a nopţii i-a apărut, cu toată grozăvia ei, la picioare, a privit cu un ochi viu întunecata împărăţie a haosului şi, fără şovăială, întinzându-şi aripile uriaşe, care ar fi putut acoperi o armată întreagă, s-a aruncat în abis.

Pun pariu că nimeni nu ar avea un asemenea curaj. Şi acesta este, după părerea mea, unul din cele mai frumoase eforturi ale imaginaţiei, ca şi una dintre cele mai frumoase călătorii făcute vreodată – după călătoria în jurul camerei mele.

CAPITOLUL XXXVIII

Dacă aş vrea să descriu numai a mia parte din evenimentele extraordinare care mi se întâmplă când călătoresc pe lângă bibliotecă, nu aş mai termina niciodată. Călătoriile lui Cook şi observaţiile tovarăşilor lui de drum, doctorii Banks şi Solander, nu înseamnă nimic în comparaţie cu aventurile mele în acest district; cred, de asemenea, că mi-aş petrece toată viaţa într-o astfel de visare, dacă nu ar fi bustul despre care v-am vorbit, asupra căruia, de fiecare dată, ochii şi gândurile mi se fixează în cele din urmă, indiferent de situaţia în care se află sufletul meu. Iar atunci când el este prea agitat sau lăsat cu totul pradă disperării, este de ajuns să privesc acest bust ca să-l aduc din nou în apele lui: acesta este *diapazonul* cu care îmi acordez ansamblul variabil şi discordant al senzaţiilor şi percepţiilor ce-mi alcătuiesc existenţa.

Cât de bine seamănă cu originalul! Iată trăsăturile cu care natura l-a dăruit pe omul cel mai virtuos. Ah! Dacă sculptorul ar fi putut să redea şi minunatul lui suflet, geniul şi caracterul lui! Dar ce m-a apucat? E cazul să îi fac aici elogiul? Pentru oamenii din jurul meu? Ei! Ce le pasă lor?

Mă mulţumesc să mă prosternez în faţa imaginii tale iubite, o!, tu, cel mai bun tată! Vai! Această imagine este tot ce mai îmi rămâne din patria mea şi de la tine. Ai părăsit pământul în momentul în care crima avea să îl invadeze, iar nenorocirile care s-au abătut asupra noastră sunt aşa de mari că familia a ajuns să privească astăzi pierderea ta ca pe o binefacere. Câte necazuri ai fi avut de îndurat dacă mai trăiai! Of, tată, cunoşti tu soarta familiei tale, de acolo de unde eşti, de pe tărâmul fericirii? Ştii că urmaşii tăi sunt exilaţi din patria pe care tu ai servit-o timp de şaizeci de ani cu atâta zel şi cu atâta integritate? Ştii că le este interzis să-ţi viziteze mormântul?

Dar tirania nu a putut să le ia partea cea mai preţioasă din moştenirea ta, amintirea virtuţilor tale şi forţa exemplului tău: în mijlocul şuvoiului de crimă care ducea ţara şi averea lor spre prăpastie, ei au rămas mereu uniţi pe linia pe care tu le-ai trasat-o. Iar atunci când vor putea din nou să se prosterneze în faţa cenuşii tale venerate, ea îi va recunoaşte.

CAPITOLUL XXXIX

Am promis un dialog, mă ţin de cuvânt. Era dimineaţa în zori; razele soarelui acopereau cu o lumină aurie vârful muntelui Viso şi vârfurile celor mai înalţi munţi de pe insula care se află la antipozi; *el* era deja trezit, trezirea lui prematură fiind rezultatul fie al viziunilor nocturne care îi dau adesea o tulburare pe cât de obositoare, pe atât de inutilă, fie al carnavalului, care se apropia atunci de sfârşit, această perioadă de plăcere şi de nebunie având o anumită influenţă asupra maşinii umane, asemeni fazelor lunii şi conjuncţiei anumitor planete. Ei bine, *el* era trezit şi răstrezit, când sufletul meu, la rându-i, se elibera din legăturile somnului.

De multă vreme împărtăşea confuz senzaţiile *celuilalt*; dar era încă încurcat în faldurile nopţii şi ale somnului; iar faldurile acestea păreau că se transformă în voaluri, în pânză de India. Bietul meu suflet era aşadar împachetat în acest costum, iar zeul somnului, pentru a-l reţine şi mai tare în împărăţia lui, adăuga la aceste legături nişte bucle rebele de păr blond, panglici, coliere de perle; dacă l-ai fi văzut zbătându-se în laţ, ţi s-ar fi rupt inima de milă.

Tulburarea celei mai nobile părţi din mine se transmitea celeilalte, iar aceasta, la rându-i, acţiona puternic asupra sufletului meu. Ajunsesem, cu totul, într-o stare greu de descris, când în sfârşit, fie din dibăcie, fie din întâmplare, sufletul meu a găsit mijlocul de a se elibera din voalurile care îl sufocau. Nu ştiu dacă a găsit vreo ieşire, sau dacă s-a hotărât pur şi simplu să le ridice, ceea ce ar fi mai firesc; fapt e că a găsit ieşirea din labirint. Cosiţele blonde în dezordine erau încă acolo, dar ele nu mai reprezentau *un obstacol*, ci mai degrabă *un mijloc*; sufletul meu s-a servit de ele, asemeni unui om care, fiind pe punctul de a se îneca, se agaţă de plantele de pe mal;

dar colierul de perle s-a rupt în cursul acţiunii, iar perlele, desfăcându-se, s-au împrăştiat pe sofa, iar de acolo pe parchetul doamnei de Hautcastel, căci sufletul meu, printr-o ciudăţenie de care cu greu poţi da seamă, îşi imagina că se află acasă la acea doamnă; un buchet mare de violete a căzut pe jos, iar sufletul meu, trezit de-a binelea, şi-a revenit în fire, aducând cu sine mintea şi adevărul. După cum vă puteţi imagina, nu a fost deloc de acord cu ce se întâmplase în absenţa lui; şi aşa începe dialogul care constituie subiectul acestui capitol.

Niciodată sufletul meu nu a fost atât de prost primit. Reproşurile pe care el a găsit de cuviinţă să le facă, tocmai în momentul acela critic, au pus capăt definitiv relaţiei: a avut loc o revoltă, de-a dreptul o insurecţie.

„Cum este posibil?" a spus sufletul, „în lipsa mea, în loc să-ţi recuperezi forţele printr-un somn odihnitor, pentru a fi capabil, ulterior, să-mi execuţi şi mai bine ordinele, tu iei *cu neruşinare* (vorba era cam grea) hotărârea de a te deda la nişte visări pe care voinţa mea nu le-a aprobat nicicum?"

Nefiind obişnuit cu un asemenea ton de superioritate, *celălalt* i-a răspuns furios:

„Bine vă stă, domnule (pentru a îndepărta orice urmă de familiaritate din discuţie), vă stă bine să vă daţi asemenea aere de decenţă şi de virtute? Ei! Ceea ce vă displace mai mult la mine nu vine cumva tocmai din imaginaţia şi ideile dumneavoastră extravagante? De ce nu eraţi de faţă? Ce vă dă dreptul să vă bucuraţi fără mine de călătoriile pe care adesea le faceţi singur? Mi-am manifestat eu vreodată dezacordul faţă de călătoriile dumitale în empireu sau pe Câmpiile Elizee, faţă de conversaţiile cu minţile luminate, faţă de speculaţiile profunde (mă ia peste picior, după cum se vede), faţă de castelele din Spania sau faţă de sublimele dumneavoastră sisteme? Iar eu să nu am dreptul, când dumneavoastră mă abandonaţi în

felul acesta, să mă bucur de binefacerile pe care mi le oferă natura şi de plăcerile pe care ea mi le procură?”

Surprins de atâta vivacitate şi de atâta elocinţă, sufletul nu ştia ce să răspundă. Ca să iasă din încurcătură, s-a apucat să acopere cu voalul bunăvoinţei reproşurile pe care tocmai îşi permisese să le facă şi, pentru a nu părea că el este cel care face primul pas spre reconciliere, adoptă, la rândul său, un ton ceremonios:

„Domnule”, spuse, la rândul său, cu o cordialitate prefăcută... (Dacă cititorului i s-a părut acest cuvânt oarecum deplasat atunci când era vorba de suflet, ce va zice el acum, amintindu-şi de cauza acestei certe? Sufletul nici n-a simţit cât de ridicol era felul acesta de a vorbi, aşa de tare pasiunea îi orbea inteligenţa!) „Domnule”, spuse el aşadar, „vă asigur că nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decât să văd că vă bucuraţi de toate plăcerile de care este susceptibilă firea dumneavoastră, dar eu tot nu le-aş împărţi cu dumneavoastră, chiar dacă ele nu v-ar face rău şi nici nu ar strica armonia care...” Aici sufletul meu a fost întrerupt brusc: „Nu, nu, nu mă las deloc înşelat de aşa-zisa dumneavoastră bunăvoinţă. Şederea forţată la care suntem supuşi amândoi în camera aceasta în care călătorim; rana pe care mi-aţi făcut-o şi care aproape m-a omorât, mai sângerează încă – toate acestea nu sunt rodul orgoliului dumneavoastră extravagant şi al prejudecăţilor dumneavoastră barbare? Atunci când sunteţi cuprins de pasiune, nu va interesează deloc dacă mie mi-e bine sau dacă exist. Şi mai şi pretindeţi că eu contez pentru dumneavoastră, şi că reproşurile pe care mi le faceţi vin din prietenia pe care mi-o purtaţi?”

Sufletul şi-a dat seama că de data aceasta nu juca rolul cel bun: începuse de altfel să simtă că furia discuţiei ştersese cu totul cauza acesteia, şi a profitat de ocazie pentru a face o diversiune: „Fă-ne o cafea”, i-a spus el lui Joanetti, care tocmai intra pe uşă. Zgomotul ceştilor atrăgând toată atenţia *insurgentului*, acesta a uitat pe dată de tot restul. La fel se întâmplă

atunci când arăţi o jucărie copiilor, făcându-i astfel să uite de fructele stricate pe care le cereau bătând din picior.

Am aţipit, fără să-mi dau seama, în timp ce se încălzea apa. Gustam din plin această plăcere încântătoare despre care i-am mai povestit cititorului, şi care te încearcă atunci când simţi că adormi. Sunetul plăcut pe care îl făcea Joanetti lovind cu cafetiera în placa încinsă răsuna în creierul meu şi făcea să-mi vibreze toate fibrele senzitive, aşa cum atingerea unei corzi de harpă face să rezoneze octavele. Ei bine, am văzut ceva ca o umbră în faţa mea; am deschis ochii – era Joanetti. Ah! Ce miros! Ce surpriză plăcută! Cafea! Frişcă! O piramidă de pâine prăjită! Dragă cititorule, hai să luăm micul dejun împreună.

CAPITOLUL XL

Ce comoară uriaşă de bucurii a dat generoasa natură celor care ştiu să se bucure! Şi câtă varietate în rândul acestor bucurii! Cine ar putea să ţină socoteala nenumăratelor nuanţe de bucurie pe care le prezintă indivizi diferiţi, la vârste diferite? Amintirea confuză a plăcerilor pe care le aveam în copilărie mă face şi acum să tresar. Să încerc să le înfăţişez pe acelea pe care le simte un tânăr atunci când inima începe să-i ardă de focul sentimentelor? La vârsta fericită la care nu ştii ce este interesul, ambiţia, ura şi toate pasiunile ruşinoase care-i degradează şi îi chinuiesc pe oameni; la vârsta aceasta, care durează – vai! – prea puţin, soarele arde cu o strălucire pe care nu o va mai avea tot restul vieţii. Aerul este mai curat; fântânile sunt mai limpezi şi apa lor e mai rece; natura are anumite peisaje, pădurile au anumite cărări pe care nu le mai găseşti la maturitate. Doamne! Ce miresme se ridică din aceste flori! Ce gustoase sunt aceste fructe! Cu ce culori se împodobesc zorii! Toate femeile sunt amabile şi credincioase; toţi bărbaţii sunt buni, generoşi şi sensibili. Întâlneşti peste tot numai bunătate, sinceritate şi dezinteres; în natură nu există decât flori, virtuţi şi plăceri.

Freamătul iubirii, speranţa fericirii, nu inundă ele inima cu senzaţii pe cât de vii, pe atât de variate?

Spectacolul naturii şi contemplarea ei în ansamblu şi în detaliu deschid o imensă perspectivă de plăceri înaintea minţii omeneşti. De îndată imaginaţia, plutind pe acest ocean al plăcerilor, le sporeşte numărul şi puterea; diferitele senzaţii se unesc şi se combină pentru a forma altele noi; visele de glorie se amestecă cu palpitaţiile iubirii; puterea de a face binele merge alături de amorul propriu, care îi întinde mâna; melancolia vine din când în când să-şi arunce asupra noastră voalul solemn şi să ne schimbe

lacrimile în plăceri. În sfârşit, percepţiile spiritului, senzaţiile inimii, chiar amintirile simţurilor sunt, pentru om, nişte surse inepuizabile de plăcere şi de fericire. Să nu se mire nimeni dacă zgomotul pe care îl făcea Joanetti lovind cu cafetiera în placa încinsă din cămin şi ivirea pe neaşteptate a unei ceşti cu frişcă au produs asupra mea o impresie atât de vie şi de plăcută.

CAPITOLUL XLI

Mi-am pus deîndată *haina de călătorie*, după ce am examinat-o mai întâi cu un ochi binevoitor, şi chiar în clipa aceea m-am hotărât să fac un capitol *ad hoc*, pentru a o aduce la cunoştinţa cititorului. Forma şi utilitatea acestor haine fiind destul de cunoscute în general, mă voi ocupa mai cu seamă de influenţa lor asupra spiritului călătorilor. Haina mea de călătorie de iarnă este făcută din stofa cea mai călduroasă şi mai moale pe care am putut s-o găsesc; mă înfăşoară din cap până în picioare, iar atunci când stau în fotoliu, cu mâinile în buzunar şi cu capul băgat în gulerul hainei, semăn cu o statuie a lui Vişnu fără picioare şi fără mâini, dintre acelea care se pot vedea în pagodele din India.

Puteţi, dacă vreţi, să luaţi drept o prejudecată influenţa pe care eu consider că hainele de călătorie o au asupra călătorilor; sigur în această privinţă este faptul că mi s-ar părea tot atât de ridicol să fac un pas în jurul camerei mele, îmbrăcat în uniformă şi cu sabie, pe cât ar fi să ies în lume în halat de casă. Dacă m-aş vedea îmbrăcat astfel, după toate regulile pragmaticii, nu numai că n-aş fi capabil să-mi continui călătoria, dar cred că nici măcar nu aş fi în stare să citesc ce am scris până acum, şi cu atât mai puţin să înţeleg ceva din ce am scris.

Vă miră lucrul acesta? Nu vedem zilnic oameni care se cred bolnavi pentru că au o barbă mare sau pentru că altcuiva i se pare că ar fi bolnavi şi se apucă să le spună asta? Hainele au o influenţă atât de mare asupra spiritului uman încât există unii oameni cu sănătatea şubredă care se simt mult mai bine când se văd în haine noi şi cu peruca pudrată; aşa îi vezi pe unii cum îşi înşală publicul şi se înşală pe ei înşişi cu o găteală de nivel

înalt; mor într-o bună zi, coafaţi gata, şi moartea lor impresionează pe toată lumea.

Se întâmplă uneori să se piardă din vedere că trebuia anunţat contele de... în legătură cu faptul că urmează să fie de gardă; un caporal se duce să îl scoale dis-de-dimineaţă, în ziua cu pricina, şi îi anunţă această veste tristă; dar gândul de a se scula repede, de a-şi pune ghetrele şi de a ieşi aşa, fără să se fi gândit la asta din ajun, îl tulbură în asemenea măsură, că prefera mai degrabă să spună că este bolnav şi să rămână acasă. Îşi pune halatul şi îi dă voie peruchierului să plece; asta îi dă un aspect palid, de boală, care-i alarmează soţia şi toată familia. El însuşi găseşte că *nu prea e în formă* în ziua aceea.

Spune tuturor asta, un pic ca să nu se dezmintă, dar un pic şi pentru că exact asta crede. Pe nesimţite, influenţa halatului de casă acţionează: supele pe care le-a înghiţit, de voie, de nevoie, îi provoacă greaţă; în curând, rudele şi prietenii trimit slugile după veşti; atât îi trebuie ca să se pună definitiv în pat.

Seara, doctorul Ranson găseşte că pulsul îi este *concentrat*, şi ordonă să i se ia sânge a doua zi. Dacă serviciul ar mai dura o lună – gata cu bolnavul nostru.

Cine s-ar putea îndoi de influenţa hainelor de călătorie asupra călătorilor, când te gândeşti că bietul conte de... a avut de mai multe ori impresia că făcea o călătorie pe lumea cealaltă numai din cauză că nu îşi aranjase bine, pe lumea asta, halatul de casă?

CAPITOLUL XLII

După cină mă aşezasem lângă foc, ascuns în *haina de călătorie*, lăsându-mă de bunăvoie copleşit de influenţa ei, aşteptând ora de plecare, când, ajungând la creier, aburii digestiei blochează aşa de tare drumurile pe care vin ideile dinspre simţuri, că orice fel de comunicaţie este interceptată. Şi, aşa cum simţurile nu mai transmit creierului nicio idee, acesta la rândul său nu mai poate trimite fluidul electric care le animă şi cu ajutorul căruia ingeniosul doctor Valli învie broaştele moarte.

Veţi înţelege cu uşurinţă, după citirea acestui preambul, de ce mi-a căzut capul pe piept şi cum, nemaifiind excitaţi de acest fluid, muşchii de la degetul mare şi de la arătătorul de la mâna dreaptă s-au decontractat atât de mult încât volumul de opere al marchizului Caraccioli, pe care îl ţineam strâns între aceste două degete, mi-a scăpat fără să-mi dau seama şi a căzut în şemineu.

Tocmai avusesem o vizită, şi conversaţia cu persoanele care ieşiseră avusese ca subiect moartea vestitului medic Cigna, care decedase de curând şi era regretat de toată lumea: fusese un savant foarte muncitor, un bun fizician şi un vestit botanist. Gândul meu era plin de meritele acestui om priceput, şi totuşi, îmi ziceam, dacă mi-ar fi permis să evoc sufletele celor pe care i-a făcut să treacă pe lumea cealaltă, cine ştie dacă nu cumva reputaţia sa ar avea de suferit?

Mă îndreptam, fără să îmi dau seama, spre o disertaţie despre medicină şi progresele pe care aceasta le-a făcut de la Hipocrate încoace. Mă întrebam dacă celebrele personaje din antichitate care au murit în patul lor, precum Pericle, Platon, celebra Aspasia şi Hipocrate însuşi au murit ca toţi

oamenii, de o febră putregăioasă, inflamatoare şi viermănoasă; dacă li s-a luat sânge şi dacă au fost îndopaţi cu doctorii.

N-aş putea spune de ce mă gândeam tocmai la aceste patru personaje şi nu la altele. Cine poate da seama de un vis? Tot ce pot să spun este că sufletul meu a fost acela care l-a evocat pe doctorul din Cos, pe cel din Torino şi pe faimosul om politic care a făcut lucruri atât de frumoase şi greşeli atât de mari.

Dar în ceea ce o priveşte pe eleganta lui prietenă, mărturisesc cu umilinţă că *celălalt* i-a făcut semn. Când mă gândesc la asta sunt totuşi ispitit să simt o anumită mândrie: căci este limpede că, în acest vis, balanţa atârna, cu patru la unu, în favoarea raţiunii. Este mult pentru un militar de vârsta mea.

Orice s-ar spune, în timp ce mă lăsam pradă unor astfel de gânduri, ochii mei s-au închis de tot şi am adormit profund; dar, închizând ochii, imaginea personajelor la care mă gândisem a rămas pictată pe această pânză fină numită *memorie*, iar aceste imagini s-au amestecat în creierul meu cu ideea evocării morţilor. În curând i-am văzut apărând, unul după altul, pe Hipocrate, Platon, Pericle, Aspasia şi pe doctorul Cigna, cu peruca lui cu tot.

I-am văzut cum se aşază cu toţii pe scaunele puse în jurul focului; doar Pericle a rămas în picioare ca să citească ziarul.

„Dacă descoperirile despre care îmi vorbiţi ar fi adevărate”, îi spunea Hipocrate doctorului, „şi dacă ele ar fi de folos medicinei, după cum pretindeţi, aş fi văzut cum diminuează numărul celor care coboară în fiecare zi în regatul întunecat, dar lista lor, conform registrelor lui Minos, pe care le-am verificat eu însumi, este absolut aceeaşi ca pe timpuri!”

Doctorul Cigna s-a întors spre mine: „Aţi auzit, cu siguranţă, vorbindu-se despre aceste descoperiri?” îmi spuse el. „Cunoaşteţi descoperirea lui Harvey referitoare la circulaţia sângelui, pe cea a nemuritorului Spalanzani referitoare la digestie, al cărei mecanism îl cunoaştem acum în întregime?” Şi a continuat să prezinte în detaliu toate descoperirile din domeniul medicinei şi mulţimea de remedii pe care le datorăm chimiei; a ţinut un discurs academic în favoarea medicinei moderne.

„Vreţi să cred”, i-am răspuns eu atunci, „că toţi aceşti oameni iluştri nu ştiu nimic din tot ce le-aţi spus, şi că sufletul lor, desprins din carcanele materiei, află ceva ascuns în fire?” Oh! Cât de tare vă înşelaţi!” a strigat *protodoctorul* din Peloponez. „Tainele firii sunt la fel de ascunse pentru cei morţi pe cât sunt pentru cei vii; doar cel care a creat totul şi care le conduce pe toate cunoaşte marele secret la care oamenii încearcă zadarnic să ajungă. Iată singurul lucru sigur pe care îl aflăm odată ajunşi pe malul Styxului; şi, credeţi-mă”, adăugă el adresându-se doctorului, „renunţaţi la acest rest de spirit corporal pe care l-aţi adus din lumea muritorilor, iar pentru că munca a o mie de generaţii şi toate descoperirile omeneşti nu au putut să prelungească existenţa dumneavoastră nici măcar cu o secundă, pentru că în fiecare zi Caron trece acelaşi număr de umbre cu barca lui, să nu ne mai obosim să apărăm o artă care, pentru morţii printre care ne aflăm, nu le este de folos nici măcar medicilor.” Aşa a vorbit vestitul Hipocrate, spre marea mea uimire.

Doctorul Cigna a surâs; şi cum spiritele nu pot să refuze o evidenţă, dar nici să ascundă adevărul, nu numai că i-a dat dreptate lui Hipocrate, dar a şi mărturisit, roşindu-se, ca toţi oamenii inteligenţi, că de fapt bănuise dintotdeauna acest lucru.

Pericle, care se apropiase de fereastră, a suspinat adânc, iar eu am ghicit de ce. Citea un număr din *Monitorul*, care anunţa decadenţa artelor şi a ştiinţelor; vedea cum savanţii iluştri îşi abandonau sublimele speculaţii pentru a inventa crime noi; şi se înfiora să audă o hoardă de canibali

comparându-se cu eroii generoasei Grecii şi omorând pe eşafod, fără ruşine şi fără remuşcări, bătrâni venerabili, femei şi copii, comiţând cu sânge rece crimele cele mai atroce şi mai inutile.

Platon, care a ascultat conversaţia noastră fără să spună un cuvânt, văzând că aceasta se termină într-un mod neaşteptat, a luat cuvântul:

„Înţeleg", ne-a spus el, „că toate descoperirile făcute de oamenii voştri iluştri în toate ramurile fizicii nu sunt de niciun folos pentru medicină, ea neputând să schimbe mersul naturii decât cu preţul vieţii oamenilor; dar lucrurile nu stau la fel în privinţa descoperirilor făcute în domeniul politicii. Descoperirile lui Locke asupra naturii spiritului, inventarea tipografiei, acumularea de observaţii inspirate de istorie, toate cărţile profunde care au răspândit ştiinţa până şi printre oamenii din popor; în sfârşit, atâtea minuni trebuie să fi contribuit, fără îndoială, la îmbunătăţirea oamenilor; această republică fericită şi înţeleaptă pe care eu am imaginat-o, şi pe care veacul în care trăiam m-a făcut să o văd ca pe un vis irealizabil, există cu siguranţă astăzi, nu-i aşa?" La această întrebare cinstitul doctor şi-a plecat privirea şi nu a răspuns decât cu lacrimi; apoi, ştergându-le cu batista, şi-a mişcat fără să vrea peruca, acoperindu-şi astfel o parte din chip. „Zei nemuritori", spuse Aspasia cu un strigăt pătrunzător, „ce figură stranie! Este cumva una dintre descoperirile oamenilor dumneavoastră iluştri care v-a făcut să vă imaginaţi că vă puteţi pune craniul altcuiva?"

Aspasia, pe care dizertaţiile filosofice o făceau să caşte, luase o revistă de modă de pe şemineu şi o răsfoia de ceva timp, când peruca doctorului i-a smuls această exclamaţie; şi, cum scaunul înalt şi nesigur pe care se aşezase nu era prea confortabil pentru ea, îşi pusese picioarele goale, gătite cu panglici, pe scaunul de paie care se afla între mine şi ea şi se sprijinea cu cotul pe unul dintre umerii laţi ai lui Platon.

„Nu este vorba de un craniu", i-a răspuns doctorul, luându-şi peruca de pe cap şi aruncând-o în foc. „Este o perucă, domnişoară, şi nu ştiu de ce nu

am aruncat acest ornament ridicol în flăcările Tartarului încă de când am ajuns aici. Dar ridicolul şi prejudecăţile sunt atât de inerente firii noastre mizerabile că ne urmăresc o vreme până şi dincolo de mormânt." Simţeam o plăcere extraordinară când îl vedeam pe doctor cum se leapădă în acelaşi timp de perucă şi de medicină.

„Vă asigur", îi spuse Aspasia, „că majoritatea pălăriilor care sunt reprezentate în caietul pe care îl răsfoiesc ar merita soarta pălăriei dumneavoastră, aşa sunt de extravagante!" Frumoasa ateniană se distra nespus de mult uitându-se la stampe şi mirându-se, pe bună dreptate, de ciudăţenia şi varietatea aranjamentelor moderne. O anumită figură a izbit-o în mod deosebit: cea a unei tinere doamne, reprezentată cu una dintre pălăriile cele mai elegante, care i s-a părut Aspasiei un pic prea înaltă; bucata de voal care acoperea gâtul avea o amploare atât de neobişnuită, încât de-abia mai zăreai jumătate din chip... Neştiind că aceste forme meşteşugite erau doar opera apretului, Aspasia nu se putu opri să-şi exprime uimirea, care ar fi fost de două ori mai mare şi în sens invers dacă voalul ar fi fost transparent.

„Dar spuneţi-ne şi nouă", spuse ea, „de ce femeile din ziua de astăzi par să poarte mai degrabă haine care să le ascundă şi nu haine care să le îmbrace? De-abia lasă să li se vadă chipul, singurul mijloc, de altfel, de a-ţi da seama ce sex au, într-atât formele trupului le sunt desfigurate de cutele ciudate ale stofelor! Dintre toate figurile reprezentate în aceste foi, niciuna nu lasă să i se vadă gâtul, braţele sau picioarele: cum se face că tinerii dumneavoastră războinici nu au încercat să pună capăt unui asemenea obicei? După cât se vede cinstea femeilor din ziua de azi, care se arată îmbrăcate de sus până jos, întrece cu mult cinstea femeilor de pe vremea mea?"

Încheind aceste cuvinte, Aspasia mă privea şi părea că îmi cere un răspuns. M-am prefăcut că nu bag de seamă şi, ca să par dus pe gânduri, m-am apucat să împing cu vătraiul pe jar resturile din peruca doctorului care

scăpaseră până atunci de incendiu. Deodată, am văzut că se desfăcuse una dintre curelele care strângeau pantoful Aspasiei. „Îmi permiteţi”, i-am spus, „fiinţă fermecată...” Şi, spunând aceasta, m-am aplecat repede, întinzând mâinile spre scaunul pe care credeam că văd acele două picioare care odinioară au sucit capul unor mari filosofi.

Sunt convins că în momentul acela devenisem de-a dreptul somnambul, căci mişcarea despre care vă vorbesc a fost cât se poate de adevărată; dar Rosine, care se afla de fapt pe scaunul cu pricina, a crezut că gestul meu i se adresa şi, sărind uşor în braţele mele, a aruncat în infern vestitele umbre evocate de haina mea de călătorie.

Fermecător tărâm al imaginaţiei, dat oamenilor de Binefăcătorul prin excelenţă spre a-i consola pentru realitate, trebuie să te părăsesc.

Astăzi este ziua în care anumite persoane de care depinde soarta mea pretind că mi-ar reda libertatea, de parcă ar fi putut vreodată să mi-o ia! De parcă le-ar fi stat în putere să mi-o răpească fie şi pentru o clipă şi să mă împiedice să parcurg, după pofta inimii, spaţiul imens care mi s-a deschis întotdeauna dinaintea ochilor! Ei mi-au interzis să mă plimb printr-un oraş, printr-un singur punct, dar mi-au lăsat tot Universul: imensitatea şi eternitatea sunt la picioarele mele.

Aşadar astăzi este ziua în care sunt liber, sau mai degrabă ziua în care sunt pus în lanţuri. Jugul problemelor va apăsa din nou asupra mea; nu voi putea face nici măcar un pas care să nu îmi fie judecat după legile dictate de buna-cuviinţă şi de simţul datoriei. Şi încă aş fi fericit dacă vreo zeiţă capricioasă nu m-ar face să uit şi de una şi de alta, scăpând astfel din captivitatea nouă şi periculoasă cu care m-am ales.

Ei! De ce nu m-au lăsat să-mi termin călătoria! Ei au vrut să mă pedepsească închizându-mă în această cameră? În locul acesta încântător, în

care se află toate bunătăţile şi toate bogăţiile de pe lume? E ca şi cum ai surghiuni un şoarece trimiţându-l în grânar.

Cu toate acestea, niciodată nu am simţit cu mai multă pregnanţă faptul că sunt *dublu*. În vreme ce plâng după plăceri imaginare, simt că sunt consolat cu forţa: o putere tainică mă mână; ea-mi spune că am nevoie de aer şi de cer, şi că singurătatea seamănă cu moartea. Iată-mă înarmat. Uşa se deschide – rătăcesc pe sub porticurile largi de pe strada Padului; Mii de fantome plăcute îmi plutesc pe dinaintea ochilor. Da, iată şi casa aceasta. Uşa, scara… Tresar încă de pe-acum.

E la fel ca atunci când tai o lămâie ca să o mănânci şi, fără să fi gustat încă din ea, simţi deja un gust acid.

Of, animalul meu, bietul meu animal, fii cu băgare de seamă!

SFÂRŞITUL CĂLĂTORIEI
ÎN JURUL CAMEREI MELE

leprosul din Cetatea Aosta

1811

Ah! little think the gay licensious proud,

Whom pleasure, power, and affluence surround...

Ah! Little think they, while they dance along...

How many pine!... how many drink the cup

Of baleful grief!... how many shake

With all the fiercer tortures of the mind!

(Thomson, Anotimpurile – „Iarna”[12])

Partea meridională a Cetăţii Aosta este aproape pustie, şi nici nu pare să fi fost foarte locuită vreodată. Se văd terenuri arate şi câmpuri mărginite într-o parte de zidurile antice pe care romanii le-au ridicat pentru apărare şi în cealaltă parte de gardurile câtorva grădini. Cu toate acestea, amplasarea ei într-un loc singuratic îi poate atrage pe călători. Aproape de poarta oraşului se văd ruinele unui fost castel în care, dacă dăm crezare tradiţiei populare, împins de patima geloziei, contele René de Chaldus a lăsat-o să moară de foame, în secolul al XV-lea, pe prinţesa Maria de Braganza, soţia lui – de unde şi numele *Bramafan* (însemnând „ţipăt de foame”), pe care oamenii locului l-au dat acestui castel.

Această anecdotă, a cărei autenticitate poate fi contestată, face ca ruinele cu pricina să-i intereseze pe toţi sentimentalii care o iau drept purul adevăr.

Ceva mai departe, la câteva sute de paşi de castel, se află un turn pătrat care se sprijină de zidul antic şi care a fost construit din marmura cu care

acesta fusese acoperit pe timpuri; i se spune *Turnul Groazei*, din cauză că oamenii au crezut multă vreme că ar fi locuit de fantome. Bătrânele din Cetatea Aosta îşi amintesc foarte bine de femeia înaltă şi albă, cu o lampă în mână, pe care, în nopţile întunecate, o vedeau ieşind din turn.

În urmă cu cincisprezece ani acest turn a fost reparat din ordinul guvernatorului şi înconjurat cu ziduri pentru a găzdui un lepros, separându-l astfel de societate şi oferindu-i tot confortul care ar putea îmbunătăţi situaţia lui jalnică. Spitalul din Saint-Maurice a primit misiunea de a-i asigura subzistenţa; i s-au dat câteva mobile şi câteva unelte necesare pentru cultivarea grădinii. Aşa a ajuns să trăiască aici de multă vreme, purtându-şi singur de grijă, fără să vadă pe nimeni, cu excepţia preotului care venea din când în când să-i aducă alinarea religiei şi a bărbatului care îi aducea săptămânal proviziile de la spital. În 1797, în timpul războiului din Alpi, un militar care se afla în Cetatea Aosta a ajuns într-o zi, cu totul întâmplător, în apropierea grădinii leprosului, a cărei poartă era întredeschisă, şi, din curiozitate, a intrat. A dat peste un om îmbrăcat modest, care stătea cu spatele rezemat de un pom, cufundat fiind într-o meditaţie profundă. La auzul zgomotului făcut de ofiţerul care intra, omul singuratic nu s-a întors şi nici nu s-a uitat la el, dar a strigat cu voce tristă: *Cine sunteţi şi ce vreţi de la mine?* Vă rog, a spus ofiţerul, să iertaţi un străin atras de aspectul plăcut al grădinii dumneavoastră, care a comis, poate, o indiscreţie, dar care nu vrea nicidecum să vă supere. *Nu înaintaţi*, i-a răspuns locuitorul turnului, *nu înaintaţi; vă aflaţi în faţa unui nenorocit atins de lepră.* Oricare ar fi necazul pe care îl aveţi, i-a răspuns călătorul, eu nu mă dau în lături; nu am fugit niciodată de un om nefericit, dar dacă prezenţa mea vă deranjează, sunt gata să plec.

Fiţi binevenit, i-a spus atunci leprosul, întorcându-se deodată, *şi rămâneţi, dacă mai îndrăzniţi să faceţi asta după ce m-aţi privit.* Pentru o vreme, ofiţerul a rămas încremenit de uimire şi de spaimă la vederea acestui om nefericit pe care lepra îl desfigurase cu totul. Rămân atunci, a spus el,

dacă acceptaţi vizita unui om sosit din întâmplare, dar pe care interesul viu pe care i-l treziţi nu îl mai lasă să plece.

LEPROSUL

Interes!... Eu nu am stârnit niciodată altceva decât milă!

MILITARUL

Aş fi fericit dacă v-aş putea alina în vreun fel suferinţa.

LEPROSUL

Pentru mine este o mare alinare să văd pe cineva, să aud glas de om, căci de obicei vocea omului fuge de mine.

MILITARUL

Daţi-mi voie atunci să stau de vorbă cu dumneavoastră şi să vă vizitez locuinţa.

LEPROSUL

Cu multă plăcere, dacă asta doriţi. (Spunând aceasta, leprosul şi-a acoperit capul cu o pălărie mare, ale cărei boruri lăsate îi acopereau faţa). Poftiţi aici, adăugă el, mai la soare. Tocmai mă ocup de un strat de flori care s-ar putea să vă placă; o să vedeţi unele flori foarte rare. Mi-am procurat seminţe de la florile care cresc în Alpi şi am încercat să le sporesc şi să obţin soiuri şi mai frumoase, prin cultură.

MILITARUL

Aveţi dreptate, iată câteva flori cum n-am mai văzut niciodată.

LEPROSUL

Uitaţi-vă la această tufă de trandafiri; este un trandafir fără spini, care nu creşte decât pe culmile Alpilor; dar deja începe să piardă această proprietate, şi pe măsură ce îl cultiv şi îl înmulţesc, încep să-i crească spini.

MILITARUL

E culmea ingratitudinii.

LEPROSUL

Dacă unele flori vi se par frumoase, puteţi să le culegeţi fără teamă, şi nu vă expuneţi la niciun risc dacă le luaţi. Le-am semănat şi îmi face plăcere să le ud şi să le văd, dar nu le ating niciodată.

MILITARUL

De ce?

LEPROSUL

Mi-e teamă să nu le contaminez şi să nu le mai pot oferi.

MILITARUL

Cui doriţi să le oferiţi?

LEPROSUL

Cei care îmi aduc provizii de la spital nu se tem să-şi facă buchete. Uneori vin la poarta mea şi copii din oraş. Atunci urc repede în turn, ca să nu îi sperii şi să nu le fac vreun rău. De la fereastră îi văd cum se joacă şi cum îmi iau pe furiş câteva flori. Când pleacă, îşi ridică ochii spre mine: *Bună ziua, leprosule!* îmi spun ei râzând, şi asta îmi aduce o mică bucurie.

MILITARUL

Aţi reuşit să adunaţi aici multe plante diferite: viţă de vie şi pomi fructiferi de multe soiuri.

LEPROSUL

Pomii sunt încă tineri: i-am plantat chiar eu, ca şi via, pe care am făcut-o să urce pe zidul acesta vechi şi care e suficient de mare ca să-mi facă o boltă pe sub care mă plimb: e locul meu preferat... Urcaţi de-a lungul acestor pietre: eu am făcut scara aceasta. Ţineţi-vă de zid.

MILITARUL

Ce loc minunat! Numai bun pentru a medita în singurătate.

LEPROSUL

Şi mie îmi place mult. Pot să văd de-aici tot peisajul şi pot să-i văd si pe ţărani cum lucrează pe câmp: văd tot ce se întâmplă în vale şi nimeni nu mă vede.

MILITARUL

Sunt plin de admiraţie pentru locul acesta retras şi liniştit. Suntem într-un oraş, dar ai senzaţia că eşti într-un pustiu.

LEPROSUL

Singurătatea nu e mereu în mijlocul codrilor sau al stâncilor. Un om năpăstuit este singur oriunde ar fi.

MILITARUL

Ce v-a adus în locul acesta retras? De unde sunteţi de fapt?

LEPROSUL

M-am născut pe malul mării, în principatul Oneglia. Aici nu locuiesc decât de cincisprezece ani. Cât despre povestea mea, ea nu e nimic altceva decât o năpastă monotonă şi fără de sfârşit.

MILITARUL

Aţi locuit mereu singur?

LEPROSUL

Mi-am pierdut părinţii încă din copilărie; nu i-am cunoscut niciodată: îmi mai rămânea doar o soră, dar a murit acum doi ani. Prieteni nu am avut nicicând.

MILITARUL

Ce năpastă!

LEPROSUL

Aşa a fost voia lui Dumnezeu.

MILITARUL

Dar cum vă numiţi?

LEPROSUL

Oh! Numele meu este cumplit. Mă cheamă Leprosul! Nimeni pe lumea asta nu ştie ce nume de familie am sau ce nume mi-a dat religia în ziua naşterii. Eu sunt Leprosul, singurul titlu pe care au binevoit oamenii să mi-l dea. Fie ca ei să nu ştie niciodată cine sunt!

MILITARUL

Sora pe care aţi pierdut-o locuia cu dumneavoastră?

LEPROSUL

A stat cu mine cinci ani, chiar în casa în care mă vedeţi. La fel de nefericită ca şi mine, îmi împărtăşea durerea, iar eu încercam să o alin pe a ei.

MILITARUL

Şi cu ce vă ocupaţi acum, în singurătatea aceasta desăvârşită?

LEPROSUL

Amănuntele din viaţa unui om singuratic ca mine vor părea monotone unui om de lume, care îşi găseşte fericirea în viaţa socială.

MILITARUL

Of! Nici nu ştiţi ce puţină fericire mi-a adus lumea aceasta. Caut adesea să fiu singur, şi poate că ideile noastre se aseamănă mai mult decât credeţi; cu toate acestea, mărturisesc că mi-e groază să rămân singur pentru totdeauna; mi-e greu să concep acest lucru.

LEPROSUL

Acela care îşi iubeşte chilia îşi va găsi înlăuntrul ei pacea. Aşa ne învaţă *Imitatio Christi*. Încep să înţeleg adevărul acestor vorbe mângâietoare. Sentimentul singurătăţii se mai alină şi prin muncă. Un om care lucrează nu este niciodată cu totul nefericit, iar eu sunt dovada vie a acestui lucru. Cât este vremea bună, sunt ocupat cu grădina şi cu straturile; în timpul iernii împletesc coşuri şi covoraşe; îmi fac haine, îmi fac zilnic de mâncare din proviziile pe care mi le trimit de la spital,

iar rugăciunile îmi umplu ceasurile libere pe care mi le lasă lucrul. Aşa se duce anul şi, când s-a dus, mi se pare că s-a dus prea repede.

MILITARUL

Vi se pare, cu siguranţă, că ţine cât un veac.

LEPROSUL

Relele şi necazurile fac să pară orele mai lungi, dar anii zboară mereu cu aceeaşi repeziciune. Rămâne totuşi, până şi în cea mai mare nenorocire, o bucurie pe care cei mai mulţi oameni nu o cunosc, şi care vi se va părea foarte ciudată: bucuria de a exista şi de a respira. Când e vreme bună, stau nemişcat pe aceste metereze preţ de ore întregi, bucurându-mă de aer şi de frumuseţile naturii. În asemenea clipe toate gândurile sunt vagi, nehotărâte; tristeţea mi se cuibăreşte în suflet, dar nu mă copleşeşte; privirile îmi rătăcesc pe deasupra câmpurilor şi a stâncilor din jur. Toate aceste imagini diferite îmi sunt atât de bine întipărite în memorie, încât fac, într-un fel, parte din mine, ca să zic aşa, şi fiecare loc este un prieten pe care îl văd cu plăcere în fiecare zi.

MILITARUL

Am încercat şi eu adesea un sentiment asemănător. Când durerea mă apasă şi când nu găsesc în inima oamenilor lucrurile după care tânjeşte inima mea, mă alin cu priveliştea naturii şi a lucrurilor neînsufleţite. Îndrăgesc foarte mult stâncile şi copacii, şi am sentimentul că toate făpturile creaţiei sunt nişte prieteni pe care mi i-a dat Dumnezeu.

LEPROSUL

Mă încurajaţi să vă explic, la rându-mi, ce se întâmplă în sufletul meu. Iubesc cu adevărat obiectele, care sunt, ca să zic aşa, tovarăşii mei de viaţă, pe care îi văd în fiecare zi: în fiecare seară, înainte de a mă

retrage în turn, vin să salut gheţarii de pe Muntele Ruitor, codrii întunecaţi de pe Muntele Saint-Bernard şi vârfurile ciudate care domină Valea Rhème. Cu toate că puterea lui Dumnezeu se face văzută în creaţia unei furnici tot atât de mult cât în creaţia universului întreg, măreţul spectacol al munţilor mi-o aduce şi mai tare înaintea ochilor. Nu pot să mă uit la aceste mase enorme acoperite de gheţuri veşnice fără să mă simt cuprins de o uimire religioasă. Dar există totuşi, în acest tablou vast care mă înconjoară, anumite locuri pe care le prefer. Printre acestea se numără sihăstria pe care o puteţi vedea acolo sus, pe vârful muntelui Charvensod. Izolată în mijlocul pădurilor, lângă o pajişte pustie, sihăstria primeşte, spre asfinţit, ultimele raze ale soarelui. Deşi nu am fost niciodată acolo, simt o plăcere deosebită să îl privesc. Când vine seara, mă aşez în grădină şi îmi fixez privirea pe acest loc singuratic, imaginaţia mea aflându-şi acolo odihna. Locul acesta a devenit, într-un fel, locul meu; mi se pare că o reminiscenţă confuză îmi spune că am trăit acolo odată – într-o epocă mai fericită, care mi s-a şters din minte. Îmi place mai cu seamă să contemplu munţii îndepărtaţi care, la orizont, se confundă cu cerul. Ca şi viitorul, depărtările fac să se nască în mine un sentiment de speranţă, inima mea încercată are sentimentul că există, poate, un loc foarte îndepărtat în care, vreodată, în viitor, voi putea gusta această fericire după care tânjesc şi pe care un instinct tainic mi-o arată mereu ca fiind posibilă.

MILITARUL

Cu un suflet înflăcărat ca al dumneavoastră a trebuit, fără îndoială, să faceţi multe eforturi pentru a vă resemna în faţa destinului şi pentru a nu vă lăsa pradă disperării.

LEPROSUL

V-aş minţi dacă v-aş lăsa să credeţi că sunt resemnat în privinţa sorţii mele. Nu am ajuns încă la atâta abnegaţie, de care sunt în stare numai

unii anahoreţi. Nu am reuşit să renunţ cu totul la sentimentele omeneşti; viaţa mea e o luptă continuă, şi nici măcar ajutorul puternic al religiei nu poate mereu să înăbuşe elanurile imaginaţiei. Aceasta mă mână uneori, în ciuda voinţei mele, spre un ocean de dorinţe himerice, care mă duc înspre o lume despre care nu am nici cea mai mică idee, dar a cărei imagine fantastică este mereu prezentă şi mă chinuieşte fără încetare.

MILITARUL

Dacă aţi putea să citiţi în sufletul meu şi dacă aţi vedea imaginea mea despre lume, toate dorinţele şi regretele dumneavoastră s-ar topi într-o clipă.

LEPROSUL

Zadarnic m-au instruit câteva cărţi asupra perversităţii oamenilor şi asupra nenorocirilor care nu părăsesc niciodată neamul omenesc; inima mea refuză să le dea crezare. Îmi închipui mereu compania unor prieteni sinceri şi cumsecade; soţi pe care sănătatea, tinereţea şi averea adunate la un loc îi copleşesc de fericire. Am sentimentul că îi văd alergând împreună prin păduri mai verzi şi mai răcoroase decât cele la a căror umbră stau eu, luminate de un soare mai strălucitor decât cel care mă luminează pe mine, iar soarta lor mi se pare şi mai demnă de invidiat, pe măsură ce soarta mea mi se pare tot mai nenorocită. La începutul primăverii, când prin vale bate vântul din Piemont, simt cum pătrunde în mine o căldură înviorătoare şi tresar, fără să vreau. Simt o dorinţă inexplicabilă şi sentimentul confuz al unei fericiri imense de care m-aş putea bucura şi care îmi este interzisă. Atunci fug din chilie şi alerg pe câmp ca să respir în voie. Evit să mă întâlnesc cu aceşti oameni, însă ard de nerăbdare să îi întâlnesc, şi din vârful dealului, ascuns prin tufişuri ca o fiară, mă uit spre Cetatea Aosta. Văd de departe, cu ochi plini de poftă, locuitorii cetăţii, care nici nu mă

cunosc; le întind mâna, gemând, şi le cer partea mea de fericire. Cuprins de o asemenea stare – să vă mărturisesc? – mi s-a întâmplat uneori să strâng în braţe copacii din pădure, rugându-l pe Dumnezeu să îi însufleţească pentru mine şi să-mi dea un prieten! Dar copacii sunt muţi: scoarţa lor rece mă respinge; nu are nimic în comun cu inima mea care palpită şi arde. Copleşit de oboseală, sătul de viaţă, mă târăsc la loc, în colţul meu, îi arăt lui Dumnezeu frământările mele şi rugăciunea mi-aduce un pic de linişte în suflet.

MILITARUL

Suferiţi aşadar, biet om nefericit, de toate relele sufletului şi ale trupului!

LEPROSUL

Acestea din urmă nu sunt cele mai groaznice.

MILITARUL

Vă dau pace uneori?

LEPROSUL

Ele cresc sau se micşorează, în funcţie de fazele lunii. Când începe să se arate luna, sufăr de obicei mai tare; boala se înmoaie apoi şi pare să se schimbe: pielea mi se usucă şi se albeşte, şi aproape că nu mai simt nicio durere. Durerea ar fi încă suportabilă, dacă nu ar fi insomniile îngrozitoare pe care mi le provoacă.

MILITARUL

Cum? Până şi somnul vă părăseşte?

LEPROSUL

Ah, domnule! Insomniile! Insomniile! Nici nu vă puteţi imagina cât de lungă şi de tristă este o noapte pe care un om nefericit o petrece fără să închidă un ochi, cu gândul ţintuit de o situaţie cumplită sau de un viitor lipsit de speranţă. Nu! Nimeni nu poate înţelege asta. Neliniştile mele cresc pe măsură ce noaptea înaintează şi, când e pe punctul să se termine, tulburarea mea este atât de mare încât nu mai ştiu ce se întâmplă cu mine: gândurile mi se încurcă, mă încearcă un sentiment ciudat, pe care nu îl am decât în asemenea momente triste. Uneori mi se pare că o forţă irezistibilă mă duce spre prăpastia fără fund, alteori văd pete negre înaintea ochilor; dar, în timp ce le analizez, ele se întretaie cu viteza fulgerului, se măresc pe măsură ce se apropie de mine, şi în curând se transformă în adevăraţi munţi care mă copleşesc cu greutatea lor. Altădată văd nori care ies în jurul meu din pământ, ca nişte valuri care cresc, se adună şi ameninţă să mă înghită, iar atunci când vreau să mă ridic, pentru a scăpa de asemenea gânduri, simt că sunt ţinut în loc de nişte legături nevăzute care îmi iau toate puterile. Poate credeţi că visez, dar nu, sunt treaz de-a binelea. Revăd mereu aceleaşi obiecte şi mă cuprinde o senzaţie de groază, care întrece toate durerile.

MILITARUL

Este posibil să aveţi febră în timpul acestor insomnii groaznice, şi cu siguranţă febra este cea care vă provoacă un asemenea delir.

LEPROSUL

Credeţi că poate veni de la febră? Ah! Mi-ar plăcea să fie adevărat. M-am temut până acum că asemenea viziuni ar putea fi un semn de nebunie, şi vă mărturisesc că acest lucru mă neliniştea foarte tare. Să dea Dumnezeu să nu fie vorba decât de febră!

MILITARUL

Ceea ce spuneţi mă interesează foarte mult. Vă mărturisesc că nu aş fi bănuit niciodată că se poate afla cineva în situaţia dumneavoastră. Cred totuşi că situaţia aceasta era mai puţin tristă pe vremea când sora dumneavoastră încă trăia.

LEPROSUL

Numai Dumnezeu ştie ce am pierdut la moartea surorii mele. Dar chiar nu vă temeţi să staţi aşa aproape de mine? Luaţi loc aici, pe piatra aceasta; eu o să mă aşez în spatele frunzişului. Aşa vom putea vorbi fără să ne vedem.

MILITARUL

Dar de ce? Nu, nu plecaţi; luaţi loc lângă mine (şi spunând aceasta, călătorul a făcut o mişcare involuntară, ca să apuce mâna leprosului, dar acesta şi-a retras-o imediat.)

LEPROSUL

Sunteţi imprudent! Eraţi gata să mă luaţi de mână!

MILITARUL

Dar eu v-aş fi strâns mâna cu multă bucurie.

LEPROSUL

Ar fi fost pentru prima oară în viaţă că mi-ar fi fost dată o fericire de felul acesta. Nimeni nu mi-a strâns vreodată mâna.

MILITARUL

Cum aşa? În afară de această soră de care mi-aţi vorbit nu aţi avut nicio legătură cu nimeni? Nu aţi fost iubit de nicio persoană care să fie în

situaţia dumneavoastră?

LEPROSUL

Din fericire pentru omenire, nu mai este nimeni în situaţia mea.

MILITARUL

Mă cutremur de ce îmi spuneţi!

LEPROSUL

Iertaţi-mă, stimate călător cu suflet compătimitor! Ştiţi că nefericiţilor le place să vorbească de problemele pe care le au.

MILITARUL

Vorbiţi, vorbiţi, om interesant! Mi-aţi spus că o soră locuia pe timpuri cu dumneavoastră şi că vă ajuta să îndurați o astfel de suferinţă.

LEPROSUL

Era singura legătură pe care o mai aveam cu neamul omenesc. Dumnezeu a vrut să o rupă şi să mă lase izolat şi singur în mijlocul lumii. Sufletul ei era demn de cerul unde se odihneşte acum, iar exemplul ei mă sprijină în faţa descurajării care mă copleşeşte adesea, de când a murit. Cu toate acestea, noi nu trăiam în intimitatea duioasă pe care mi-o imaginez şi care ar trebui să unească sufletele nefericite. Natura durerilor noastre ne lipsea de o asemenea consolare. Chiar şi atunci când ne apropiam unul de altul pentru a ne ruga ne feream să ne privim, de teamă ca priveliştea bolii să nu ne tulbure meditaţia, iar privirile noastre nu mai îndrăzneau să se unească decât în cer. După rugăciune sora mea se retrăgea de obicei în chilia ei sau sub alunii din grădină; aproape niciodată nu eram împreună.

MILITARUL

Dar de ce vă impuneaţi o asemenea constrângere?

LEPROSUL

Când sora mea a fost atinsă de această boală contagioasă, de care întreaga familie a suferit, şi când a venit să împartă cu mine această locuinţă, noi nu ne văzuserăm niciodată. S-a speriat groaznic când m-a văzut prima dată. De teamă să nu o supăr, de teamă că, apropiindu-mă de ea, aş putea să-i fac şi mai mult rău, am ajuns să adopt acest fel de viaţă. Lepra îi atinsese numai pieptul şi încă mai speram că avea să se însănătoşească. Uitaţi-vă la tufişul acesta de care nu m-am mai ocupat de multă vreme. Era pe atunci un gard viu de hamei, pe care îl întreţineam cu multă grijă şi care împărţea grădina în două. Amenajasem câte o potecă de o parte şi de alta, de-a lungul cărora ne puteam plimba şi puteam vorbi fără să ne vedem şi fără să ne apropiem prea mult.

MILITARUL

S-ar spune că cerul voia să vă otrăvească până şi tristele bucurii care vă mai rămâneau.

LEPROSUL

Dar cel puţin atunci nu eram singur. Prezenţa surorii mele aducea viaţa în casa aceasta. În singurătatea mea, auzeam zgomotul paşilor ei. Când veneam dimineaţa să mă rog sub copaci, uşa turnului se deschidea uşor şi vocea sorei mele se amesteca, fără să-mi dau seama, cu a mea. Seara, când udam grădina, ea se plimba uneori în lumina soarelui care apunea, chiar aici, în locul din care vă vorbesc, şi îi vedeam umbra trecând încoace şi încolo pe deasupra florilor. Chiar şi atunci când nu o vedeam, îi găseam urmele peste tot. Acum nu mi se mai întâmplă să

dau peste vreo floare fără frunze sau peste vreo ramură de copăcel scăpată din mână; sunt singur; nu mai există nicio mişcare şi nicio urmă de viaţă în jurul meu, iar cărarea care ducea la pâlcul de copaci preferat dispare deja pe sub iarbă. Fără să pară că se ocupă de mine, ea avea mereu grijă să îmi facă plăcere. Când intram în cameră, aveam uneori surpriza să găsesc vaze cu flori proaspete sau vreun fruct frumos pe care îl adusese chiar ea. Nu îndrăzneam să îi fac la rândul meu un asemenea serviciu şi chiar am rugat-o să nu intre niciodată în camera mea; dar cine poate stăvili afecţiunea unei surori? Un singur exemplu ar fi de ajuns ca să vă faceţi o idee despre tandreţea pe care o avea faţă de mine. Într-o noapte umblam cu paşi mari prin chilie, chinuit de dureri cumplite. La miezul nopţii m-am aşezat să mă odihnesc un pic, când am auzit un zgomot uşor la uşă. Mă apropii, ciulesc urechea: vă daţi seama ce uimit am fost! Era sora mea, care se ruga în genunchi, lângă prag. Mă auzise gemând. Se temea, din afecţiune, să nu mă deranjeze, dar venise ca să-mi fie aproape în caz de nevoie. Am auzit-o recitând cu voce joasă *Miserere*[13]. Am îngenuncheat lângă uşă şi, fără să o întrerup, am urmărit în gând cuvintele ei. Ochii îmi erau plini de lacrimi. Cine n-ar fi fost impresionat de o asemenea afecţiune? Când am crezut că rugăciunea s-a terminat i-am spus cu voce joasă: „Adio, soră dragă, adio, te poţi retrage, mă simt un pic mai bine; Dumnezeu să te binecuvânteze şi să te răsplătească pentru credinţa ta!” Ea s-a retras în tăcere şi, cu siguranţă, rugăciunea ei a fost auzită, căci în sfârşit am putut dormi liniştit preţ de câteva ceasuri.

MILITARUL

Cât de triste vi s-au părut, cu siguranţă, primele zile care au urmat după moartea surorii dumneavoastră!

LEPROSUL

Am stat multă vreme într-un soi de stupoare, care mă împiedica să simt cât de mare era nenorocirea ce se abătuse asupra mea; când mi-am revenit în fire, şi când am fost în stare să îmi dau seama de situaţie, aproape că mi-am pierdut minţile. Această perioadă a vieţii va fi mereu de două ori mai tristă pentru mine; ea îmi aminteşte de cel mai mare necaz şi de crima pe care era gata să o fac.

MILITARUL

O crimă! Nu pot să vă cred în stare de o crimă!

LEPROSUL

Este purul adevăr. Simt că voi scădea în ochii dumneavoastră dacă vă voi povesti această epocă a vieţii mele, dar nu vreau să mă înfăţişez mai bun decât sunt, iar dumneavoastră poate că mă veţi plânge dacă mă veţi condamna. Gândul de a părăsi în mod violent această viaţă mă încercase deja, cu prilejul câtorva accese de melancolie. Totuşi, frica de Dumnezeu mă făcuse să îl resping de fiecare dată, când o întâmplare dintre cele mai simple şi mai puţin menite să mă tulbure a fost gata să mă piardă pentru totdeauna. Tocmai avusesem un alt necaz. De câţiva ani venise la noi un căţeluş: sora mea îl îndrăgise şi vă mărturisesc că, după ce ea a murit, bietul animal devenise o alinare pentru mine. Faptul că trăsese la noi se datora, fără îndoială, urâţeniei lui. Fusese izgonit de toată lumea, dar în casa leprosului el era o adevărată comoară. În semn de recunoştinţă pentru darul pe care ni l-a făcut Dumnezeu trimiţându-ne acest prieten, sora mea i-a dat numele Miracol, iar acest nume, care contrasta cu urâţenia lui, ca şi cu veselia lui continuă, ne-au făcut adesea să uităm de supărările noastre. Cu toate că aveam multă grijă, el reuşea uneori să scape, dar nu m-aş fi gândit că acest lucru ar putea provoca vreun necaz cuiva. Câţiva locuitori ai oraşului s-au alarmat totuşi şi au crezut ca le-ar putea transmite germenii bolii. S-au hotărât să facă o plângere la comandant şi acesta a ordonat să fie ucis pe loc.

Câţiva soldaţi, împreună cu câţiva localnici, au venit la mine să execute acest ordin cumplit. În faţa mea i-au pus o funie de gât şi l-au luat. Când au ajuns la poarta grădinii, nu m-am putut stăpâni să-l mai privesc odată. L-am văzut întorcându-şi privirea spre mine, pentru a-mi cere ajutorul pe care nu i-l puteam da. Voiau să îl înece în Doire, însă poporul care aştepta afară l-a omorât cu pietre. Am auzit ţipete şi am intrat mai mult mort decât viu în turn. Genunchii îmi tremurau de nu mă mai puteam ţine pe picioare; m-am aruncat pe pat într-o stare de nedescris. În acest ordin dat pe drept, dar sever, durerea nu mă lăsa să văd altceva decât o barbarie pe cât de atroce, pe atât de inutilă. Şi, cu toate că mi-e ruşine azi de sentimentul care mă însufleţea atunci, nici acum nu mă pot gândi cu sânge rece la lucrurile acestea. Am fost toată ziua foarte tulburat. Era ultima fiinţă vie pe care o mai aveam şi care mi-era smulsă, iar lovitura aceasta a deschis toate rănile din inima mea.

Mă aflam în această stare când, în aceeaşi zi, spre asfinţit, am venit să mă aşez aici, pe piatra pe care staţi acum. Meditam de ceva vreme asupra sorţii mele triste, când deodată, dinspre mestecenii de la capătul aleii, am văzut ieşind doi tineri soţi care se uniseră de curând. Înaintau pe drum, prin vale, şi au trecut pe lângă mine. Liniştea fermecată pe care o inspiră o fericire deplină era întipărită pe fizionomiile lor frumoase; mergeau încet, ţinându-se de braţ. Deodată i-am văzut oprindu-se: tânăra femeie şi-a pus capul pe pieptul soţului care o strângea în braţe, mişcat. Am simţit că mi se strânge inima. Cum să vă mărturisesc? Dorinţa s-a strecurat pentru prima oară în inima mea. Niciodată imaginea fericirii nu mi se arătase cu atâta forţă. I-am urmărit cu privirea până la capătul văii, şi eram pe punctul de a-i pierde din ochi, când auzul mi-a fost izbit de strigăte de bucurie; familiile reunite veneau în întâmpinarea lor. Bătrâni, femei, copii li se alăturau. Auzeam murmurul confuz al bucuriei; vedeam printre copaci culorile strălucitoare ale hainelor şi întregul grup părea a fi înconjurat de un nor de fericire. Nu am putut suporta acest spectacol. Chinurile iadului

intraseră în inima mea, mi-am întors privirea şi m-am năpustit spre chilie. Doamne! Cât de pustie, de întunecată şi de înspăimântătoare mi s-a părut! Aşadar aici este locuinţa mea pentru totdeauna; aici, ducând o viaţă deplorabilă, îmi voi aştepta sfârşitul care întârzie. Dumnezeu a răspândit fericirea, a răspândit-o din plin asupra întregii suflări. Doar eu sunt singur, fără ajutor, fără prieteni, fără soţie... Ce soartă cumplită!

Copleşit de aceste gânduri triste, am uitat că era totuşi cineva care să mă aline, am uitat de mine. De ce, îmi spuneam, mi-a fost dată lumina? De ce natura nu este nedreaptă şi rea decât cu mine? Asemeni unui copil dezmoştenit, am înaintea ochilor tot patrimoniul bogat al neamului omenesc, dar cerul zgârcit refuză să-mi dea partea mea. Nu. Nu, am strigat într-un acces de furie, nu există pe lume fericire pentru tine! Mori, nefericitule, mori! Ai spurcat suficient pământul cu prezenţa ta. Să te înghită de viu şi să nu lase nicio urmă a existenţei tale odioase. Furia mea nebunească a crescut tot mai mult, m-a cuprins dorinţa de a mă nimici şi mi-a încremenit toate gândurile. Am luat hotărârea de a-mi incendia locuinţa şi de a mă lăsa înghiţit de flăcări, dimpreună cu tot ce ar fi putut aminti de mine. Tulburat, mânios, am ieşit pe câmp; am rătăcit o vreme pe lângă casă: urlete îmi ieşeau fără voie din pieptul chinuit şi mă speriau pe mine însumi, în liniştea nopţii. Am intrat furios în casă, strigând: Vai de tine, leprosule! Vai de tine! Şi, de parcă totul ar fi trebuit să ducă la pieirea mea, mi-am auzit ecoul care, din mijlocul ruinelor castelului Bramafan, repeta răspicat: Vai de tine! M-am oprit îngrozit la uşa turnului, iar ecoul slab al muntelui l-a repetat multă vreme după aceea: Vai de tine!

Am luat o lampă şi, hotărât fiind să dau foc la casă, am coborât în camera cea mai de jos, aducând cu mine coarde de vie şi crengi uscate. Era camera în care locuise sora mea şi în care nu mai intrasem de când murise; fotoliul ei era aşezat aşa cum îl văzusem ultima oară; am simţit un fior de spaimă când i-am văzut voalul şi câteva piese de

îmbrăcăminte răspândite prin cameră. Mi-am amintit ultimele cuvinte pe care mi le-a spus: „Nu te voi părăsi când voi muri, adu-ţi aminte că voi fi mereu cu tine când îţi va fi teamă.” Când am pus lampa pe masă, am zărit panglica crucii pe care o purta de gât şi pe care o pusese chiar ea între paginile Bibliei. Văzând-o, am tresărit de spaimă. Adâncimea prăpastiei în care voiam să mă arunc mi-a apărut deodată înaintea ochilor: m-am apropiat tremurând de cartea sfântă. Poftim, poftim, am strigat, poftim ce ajutor mi-a promis. Când am scos crucea din carte, am dat peste o scrisoare sigilată, pe care mi–o lăsase buna mea soră. Lacrimile, oprite până atunci de durere, au început să-mi curgă în hohote: toate planurile mele funeste au dispărut într-o clipă. Am ţinut multă vreme această scrisoare în dreptul inimii, mai înainte de a o putea citi. Îngenunchind pentru a cere milostivirea cerească, am deschis-o şi am citit, plângând, aceste cuvinte care vor rămâne de-a pururi gravate în inima mea: *Fratele meu, în curând eu voi pleca, dar nu te voi părăsi niciodată .Voi veghea asupra ta din cerul în care sper că voi ajunge. Îl voi ruga pe Dumnezeu să îţi dea curajul de a suporta viaţa cu resemnare, până în ceasul când va voi să ne reunească din nou într-o altă lume: atunci îţi voi putea arăta toată afecţiunea mea; nimic nu mă va împiedica să mă apropii de tine şi nimic nu ne va mai putea despărţi. Îţi las cruciuliţa pe care am purtat-o toată viaţa: ea mi-a alinat adesea suferinţa şi a fost singurul martor al lacrimilor pe care le-am vărsat. Adu-ţi aminte, atunci când te uiţi la ea, că ultima mea dorinţă a fost aceea ca tu să trăieşti şi să mori ca un adevărat creştin!”* Scrisoare scumpă! Ea nu mă va părăsi niciodată; o voi duce cu mine până în mormânt – ea îmi va deschide porţile cerului, pe care crima mea era pe punctul de a mi le închide pe vecie. Când am terminat de citit, era gata să leşin, sleit de puteri cum eram, după toate încercările prin care am trecut. Am văzut cum o negură îmi împânzeşte privirea şi, după o vreme, am uitat şi de durere şi de propria mea existenţă. Când mi-am venit în fire era noaptea târziu. Pe măsură ce gândurile mi se limpezeau simţeam o pace de nedescris. Tot ceea ce se întâmplase în

timpul serii mi se părea un vis. Primul meu gest a fost să-mi ridic ochii spre cer pentru a-i mulţumi că m-a ferit de cea mai mare dintre nenorociri. Niciodată firmamentul nu mi s-a părut mai senin şi mai frumos: o stea strălucea în dreptul ferestrei; am contemplat-o îndelung, mulţumindu-i lui Dumnezeu că mi-a dat din nou bucuria de a o vedea, şi am simţit o alinare tainică la gândul că una dintre razele ei era menită tristei chilii a leprosului.

M-am urcat în camera mea cu sufletul mai împăcat. Mi-am petrecut restul nopţii citind Cartea lui Iov, şi entuziasmul sfânt pe care mi l-a strecurat în suflet a reuşit să risipească toate gândurile negre care mă obsedaseră. Câtă vreme trăia sora mea nu am trecut niciodată prin nişte momente atât de cumplite; mi-era de ajuns să o ştiu aproape ca să fiu mai liniştit, şi un singur gând afectuos pe care ea îl avea pentru mine mi-era de-ajuns ca să-mi alin durerea şi să prind curaj.

Străinule compătimitor! Să vă ferească Dumnezeu să trăiţi vreodată singur! Sora mea, tovarăşa mea, nu mai este, dar cerul îmi va da puterea de a suporta viaţa cu curaj; îmi va da, sper, această putere, căci mă rog din adâncul sufletului.

MILITARUL

Ce vârstă avea sora dumneavoastră când aţi pierdut-o?

LEPROSUL

De-abia împlinise douăzeci şi cinci de ani, dar suferinţele îndurate o făceau să pară mai în vârstă. În ciuda bolii care i-a curmat viaţa şi i-a deformat trăsăturile, ar fi fost încă frumoasă, fără paloarea aceea înspăimântătoare care o urâţea cu totul: era imaginea vie a morţii înseşi, şi nici nu puteam să o privesc fără să scot un geamăt.

MILITARUL

Aţi pierdut-o foarte tânără.

LEPROSUL

Pielea ei fină şi delicată nu putea să reziste la atâtea dureri deodată: de ceva vreme îmi dădeam seama că pierderea ei era inevitabilă şi că aceasta-i era soarta tristă, pe care eram obligat să i-o doresc. Văzând-o cum suferă şi se distruge tot mai mult pe zi ce trece, vedeam, în acelaşi timp, cu o bucurie funestă, cum se apropie sfârşitul suferinţelor ei. De o lună era şi mai slăbită; leşina foarte des şi ceas după ceas, viaţa ei era tot mai mult în pericol.

Într-o seară (pe la începutul lui august) am văzut-o atât de abătută încât nu am mai vrut să o las singură: stătea în fotoliu, căci de câteva zile nu mai putea să stea culcată în pat. M-am aşezat alături de ea şi, în întunericul cel mai adânc, am vorbit unul cu celălalt pentru ultima oară. Nu-mi puteam stăpâni lacrimile – aveam un presentiment cumplit! „De ce plângi?" m-a întrebat ea. „De ce te chinui în felul acesta? Nu te voi părăsi nicio clipă, şi voi fi alături de tine ori de câte ori îţi va fi teamă."

Câteva clipe după aceea mi-a spus că îşi dorea să fie dusă afară din turn, ca să se roage în aluniş; acolo îi plăcea să petreacă mare parte a timpului când era vreme bună. „Vreau să mor privind cerul", spunea ea. Eu însă nu credeam că ceasul era aşa de aproape. Am luat-o în braţe ca să o ridic. „Sprijină-mă doar, mi-a spus ea, poate că voi putea încă să merg. Am însoţit-o uşor până la aluniş, i-am făcut o pernă din frunzele uscate pe care le adunase chiar ea şi, acoperind-o cu un voal, ca să o feresc de umezeala nopţii, m-am aşezat lângă ea. Dar şi-a dorit să rămână singură pentru ultima meditaţie – m-am îndepărtat fără să o pierd din ochi. Vedeam voalul ridicându-se din când în când, şi mâinile ei albe ridicându-se spre cer. Când m-am apropiat de aluniş, mi-a cerut nişte apă; i-am adus cupa, şi-a înmuiat buzele, dar nu a putut să bea. „Îmi simt sfârşitul aproape", mi-a spus ea întorcându-şi capul. „În

curând nu-mi va mai fi sete niciodată. Sprijină-mă, frate, ajut-o pe sora ta să treacă pragul acesta atât de dorit, dar atât de cutremurător. Ajută-mă şi spune rugăciunea pentru cei ce trag să moară." Acestea au fost ultimele cuvinte pe care mi le-a adresat. I-am sprijinit capul de pieptul meu, am spus rugăciunea pentru cei care trag să moară. I-am spus: „Treci la cele veşnice, sora mea dragă, eliberează-te de viaţă, lasă-ţi în braţele mele rămăşiţele omeneşti!" Timp de trei ore am ţinut-o aşa, sprijinind-o în ultima luptă a firii; s-a stins în cele din urmă, încet-încet, şi sufletul ei s-a desprins fără efort de pământ.

Ajuns la capătul poveştii, leprosul şi-a acoperit faţa cu mâinile; durerea îl lăsase mut pe călător. După o clipă de tăcere, leprosul s-a ridicat. *Străinule*, a spus el, *când se vor apropia de tine suferinţa sau deznădejdea, gândeşte-te la singuraticul din cetatea Aosta; aşa nu-l vei fi vizitat degeaba.*

S-au îndreptat împreună spre poarta grădinii. Când militarul a fost gata să iasă, şi-a pus mânuşa în mâna dreapta: Dumneavoastră nu aţi strâns niciodată mâna nimănui, i-a spus el leprosului, acordaţi-mi cinstea de a-mi strânge mâna: este mâna unui prieten căruia îi pasă cu adevărat de soarta dumneavoastră. Leprosul s-a dat înapoi, cu un fel de spaimă, şi, ridicându-şi ochii şi mâinile spre cer, a strigat: *Dumnezeule bun! Binecuvântează-l din plin pe acest om compătimitor!*

Acordaţi-mi încă o cinste, a continuat călătorul. Eu voi pleca; probabil că nu ne vom revedea multă vreme; nu am putea, cu toate precauţiunile necesare, să ne scriem din când în când? O relaţie de felul acesta v-ar putea distrage atenţia şi mi-ar face, mie personal, o mare plăcere. Leprosul s-a gândit câteva clipe. *De ce să mă amăgesc?* a spus el în cele din urmă. *Nu trebuie să am altă companie în afară de mine, şi nici alt prieten în afară de Dumnezeu; ne vom revedea la El. Adio, generosule străin, fii fericit.... adio pentru totdeauna!* Călătorul a ieşit. Leprosul a închis poarta şi a tras zăvorul.

SFÂRŞITUL LEPROSULUI DIN CETATEA AOSTA

12 James Thomson (1700-1748), poet preromantic scoţian, cunoscut pentru ciclul poetic *Anotimpurile*, din care Xavier de Maistre citează fragmentar versurile 322-339 ale poemului *Iarna*:

„O! puţin gândesc necuviincioşii, veseli îngâmfaţi,

De bogăţii, plăceri, putere-nconjuraţi…

O! puţin gândesc ei, când dansează…

Câţi oameni suferă!... câţi beau

A suferinţei nemiloasă cupă… câţi se cutremură

Înfioraţi de cele mai cumplite chinuri ale minţii!” (*N. tr.*)

13 Rugăciunea *Miserere* (lat. *miserere* = „a milui”) este psalmul 50 din Vechiul Testament, care începe cu versetul: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta…” (*N. tr.*)